

Publicació
de Rosa Sensat

desembre 2010

PERSPECTIVA ESCOLAR 350

còmics!

**Pintant somnis
Estratègies per a
l'aprenentatge competencial**

P E R S P E C T I V A
E S C O L A R 3 5 0

Edició i Administració:

Associació de Mestres Rosa Sensat.
Av. de les Drassanes, 3 • Tel. 934 817 373
Fax: 933 017 550 • 08001 Barcelona
E-mail: pescolar@rosasensat.org
<http://rosasensat.org/pescolar>

Consell de Redacció:

Josep Callís, Antoni Domènech, Dolors Freixenet,
Quim Làzaro, Elena Noguera, Joan Pagès,
Antoni Poch, Aurora Reyes

Director: Miquel Àngel Essomba

Directora adjunta: Mercè Comas

Secretària de Redacció: Mercè Marlès

Disseny gràfic: Vilaseca/Altarriba

Coberta: Núria Hortal

Composició i muntatge: Núria Hortal

Impressió: Romanyà-Valls

Subscripcions i distribució llibreries:

Associació de Mestres Rosa Sensat

Dipòsit legal: B. 2090-1975 - ISSN: 0210-2331

Subscripció anual: Preu soci: 52 euros.

Preu no soci: 63 euros. P.V.P.: 7,20 euros.

Foto coberta: Escola Duran i Bas

«L'editorial Associació de Mestres Rosa Sensat als efectes previstos a l'article 32.1, paràgraf segon del TRLPI vigent, s'oposa expressament a que qualsevol de les pàgines de *Perspectiva Escolar*, o una part d'aquestes, sigui utilitzada per fer resums de premsa. Qualsevol acte d'explotació (reproducció, distribució, comunicació pública, posta a disposició, etc.) d'una part o de totes les pàgines de *Perspectiva Escolar*, necessita una autorització que concedirà CEDRO amb una llicència i dins dels límits que s'hi estableixin.»

Subscripció a càrrec de:

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis
àrea d'educació

Amb el suport de:

Ajuntament de Barcelona
Institut d'Educació

Editorial

Declaració Institucional d'Entitats Catalanes 1

**Monogràfic
Còmics!**

Els còmics: un mitjà en canvi continuat. *Antoni Guiral* 2

Els còmics, una eina de valor pedagògic. *Jaume Vilarrubi* 12

El personatge de còmic i el seu procés creatiu. *Josep Maria Polls i Santi Casas* 22

Treballem el llenguatge del còmic: fem una fotonovel·la. *Pere Ribas* 29

Taller de còmic a l'Espriu. *Anna Malvesí i Teresa Palou* 36

Còmic: expressió i comunicació. Criteris i recursos per a la selecció de còmics. *Rosa Aparicio* 41

Bibliografia complementària. *Biblioteca Rosa Sensat* 51

Escola

Experiència interdisciplinària
Pintant somnis, espectacle de poesia, dansa i teatre. *Xavier López* 55

Estratègies per fer avançar les activitats habituals de l'aula cap a l'aprenentatge competencial. *Roser Canals* 63

Elogi de *Cavall Fort*. *Jaume Cela* 71

Novetats

Novetats bibliogràfiques. *Biblioteca Rosa Sensat* 75

Declaració Institucional d'Entitats Catalanes de la societat civil organitzada, al voltant de la sentència del Tribunal Suprem sobre el model lingüístic a l'escola catalana

La sentència del Tribunal Suprem discrimina els ciutadans i les ciutadanes no catalanoparlants a Catalunya

Les entitats signants acollim amb sorpresa i decepció la sentència del Tribunal Suprem que, sens dubte, invalida el model d'immersió lingüística del sistema educatiu a Catalunya, tan valorat i seguit per d'altres comunitats plurilingües d'arreu del món.

Al nostre parer, es tracta d'una sentència absurda i desproporcionada, atès que no és fruit de cap conflicte lingüístic, ni sol·licitada per cap grup social, sinó únicament per tres particulars, i tenint en compte la història i els resultats positius de la immersió a l'escola catalana durant les darreres tres dècades. Es tracta, sens dubte, d'una sentència més política que jurídica, i esdevé un exemple més del que està essent un reguitzell d'agressions semblants, fruit de la interpretació restrictiva de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut.

Aquesta sentència arriba precisament en el moment que l'Informe PISA evidencia que els estudiants a Catalunya tenen un nivell superior de coneixement i domini de les llengües que els de la resta de l'estat espanyol.

Volem expressar la nostra profunda preocupació i alertar de les nefastes conseqüències que l'aplicació d'aquesta sentència pot comportar: la segregació escolar en funció de la tria lingüística i, conseqüentment, el trencament de la cohesió social. També la limitació de les oportunitats dels ciutadans no catalanoparlants a l'hora de viure i treballar a Catalunya, ja que el desconeixement de la llengua catalana impedirà la seva plena inclusió social.

Per tot això, protestem enèrgicament i cridem la societat catalana a organitzar-se per tal de donar una resposta adequada a aquest intent de genocidi lingüístic.

L'autor fa un repàs històric del còmic constatant els canvis que ha patit: «la historieta, les seves propostes editorials i el mercat estatal d'avui no tenen res a veure amb els de fa vint-i-cinc anys». També recomana alguns còmics com a eina pedagògica per a la lectura i els comentaris a les classes.

Els còmics: un mitjà en canvi continuat

Antoni Guiral

He tingut la sort que la meua activitat professional com a periodista i divulgador de la historieta m'ha permès contactar amb bibliotecaris i mestres. En les xerrades i cursos, hi he detectat algunes qüestions bàsiques que, en el cas dels mestres, es refereixen al tema de la validació del còmic com a eina pedagògica, per una banda, i a la sorpresa que els suposa descobrir aquest món tan fascinant, però també tan canviant. I és que, certament, la historieta, les seves propostes editorials i el mercat estatal d'avui en dia no tenen res a veure amb el de fa, posem, vint-i-cinc anys.

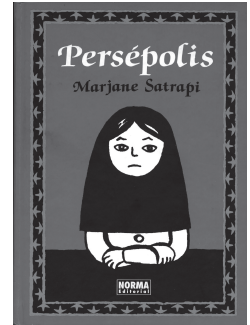
Molts recordareu que els «tebeos» més populars dels anys setanta i vuitanta eren, per una banda, els de Bruguera –d'humor i d'aventures, com les adaptacions al còmic de novel·les juvenils de *Joyas Literarias Juveniles*– i, per l'altra, i ja en els vuitanta, l'explosió del nou còmic d'autor per a adults. Malauradament, l'any 1986 Bruguera va plegar, i tot i que Ediciones B, la seva hereva natural, va intentar tornar a posar en marxa les seves famoses revistes, l'intent va fracassar. O sigui, que pel que fa a còmic industrial per a nens i joves, hi va haver una primera pèrdua important en el mercat, de manera que aquesta mancança va dificultar l'accés d'una nova generació a la lectura de còmics. Per sort, iniciatives com *Cavall Fort* o *Tretzevents* han continuat aportant una bona dosi d'histories per als més menuts i els adolescents, però

aquestes revistes, tot i la seva qualitat i el fet que arribin a escoles i biblioteques, romanen en un mercat encara petit, que és el de la historieta en català –d'això, també en parlarem–, i tenen una difusió relativa, perquè no arriben als quioscos. Hi ha també altres iniciatives, com les de *Caracola* i altres publicacions semblants, per a nens més petits, tancades també en un cercle més estret pel que fa a la seva difusió.

Parlo d'un còmic popular per a nens i joves; aquest és el que va desaparèixer, i només va ser revifat cap al 1993, quan el fenomen popular de *Bola de Drac* va saltar de la televisió a la historieta, tot i que originàriament es tractava d'una sèrie de manga, o còmic japonès, adaptada a la petita pantalla. Però *Bola de Drac* va ser publicada en format de comic-book inicialment –després es va reeditar com a toms, en un moment en què la revista periòdica estava tocada de mort. Precisament, aquest format ha estat des de sempre el que més ha contactat amb els lectors joves, i també amb els adults –recordem *1984*, *Cimoc*, *Cairo* o *El Vibora* a la dècada dels vuitanta–, entre altres motius per la seva proximitat amb el lector, pel seu contingut variat, per la seva aparició periòdica i també pel seu preu, més econòmic, a diferència dels àlbums de còmics –una tradició iniciada a casa nostra als anys seixanta i encara viva–, més refinats, però més cars. A tot Europa es va produir una fallida d'aquest concepte d'edició, de manera que, a meitat dels anys noranta, a part de casos comptats, com *Cavall Fort*, *Tretzevents*, *Camacuc*, *El Jueves*, *TMEO* o algunes publicacions de còmic pornogràfic, les revistes havien desaparegut del mercat. S'imposava, doncs, la recerca d'altres formats d'edició.

El 'comic-book', solució transitòria

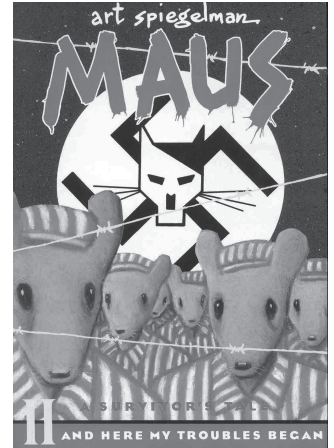
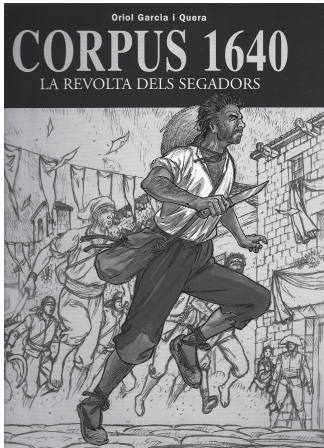
Mentre al nostre país, als anys noranta, els editors de còmics continuaven publicant-ne àlbums i llibres, amb historietes aparegudes anteriorment a les revistes, però cada cop més amb aventures inèdites, va ressorgir el format *comic-book* com una mena de tresor quasi únic i alternatiu a la revistes. Aquest invent procedent dels EUA, on bàsicament s'editaven còmics de superherois per a lectors juvenils o adults, era de producció molt econòmica, fàcil de manejar i, com les revistes, d'aparició periòdica. El nostre mercat s'havia omplert als anys vuitanta de títols de *comic-book* bàsicament de personatges de Marvel i DC,

4 Còmics!

publicats per empreses catalanes com Planeta DeAgostini i Ediciones Zinco, bàsicament. De sobte, als noranta semblava que aquest era el format més escaient, de manera que molts editors el van assumir com a propi, tant per publicar material estranger com historietes autòctones. No hi havia, però, gaire producte per a infants. Almenys fins que va sorgir *Bola de Drac*, originàriament un manga publicat al Japó a raó d'unes vint pàgines setmanals, que poc després era recollit en petits llibrets de 200 pàgines, en una llarguíssima saga de més de quaranta toms. Al nostre país, Planeta DeAgostini el va publicar com a *comic-book* de 24 pàgines, i va aconseguir un èxit editorial no sense precedents –als anys cinquanta algunes col·leccions venien fins a 300.000 exemplars–, però sí molt important, amb tirades, en català i castellà, de centenars de milers d'exemplars. En certa manera, tot i que no era el primer manga publicat a Espanya –Bruguera havia publicat *Candy Candy* als anys vuitanta, per exemple–, *Bola de Drac* va obrir la porta a la historieta japonesa als anys noranta, i donà pas a un dels fenòmens més importants de la indústria del còmic del país: el manga.

Tot i que ha passat per períodes d'una certa crisi, el manga s'ha instituït a casa nostra com un tipus de còmic que desperta l'interès de joves a partir dels deus anys i, més o menys, fins als vint-i-cinc –deixo a part el manga que existeix per a adults–, fet que evidencia l'èxit continuat del Saló del Manga que té lloc a la Farga de l'Hospitalet des de fa setze anys. Al Japó, el manga, la historieta japonesa, és una institució de llarga tradició cultural, amb una indústria de gran magnitud, que comença amb les revistes, continua amb els llibres recopilatoris i acaba en productes derivats com el *merchandising*, la televisió, el DVD i la música. El manga està molt ben estratificat i tipificat al seu país d'origen, fins al punt que hi ha desenes de gèneres i subgèneres de tota mena, amb còmics adreçats, per exemple, a nens de sis a vuit anys, a adolescents d'instituts, a noies joves, a dones mestresses de casa o a oficinistes adults, així com històries pensades per a adults de tota mena i condició. Les seves revistes gaudeixen de tirades de centenars de milers o milions d'exemplars, i els seus llibres recopilatoris, de petit format, apleguen aventures d'una extensió considerable. Com a tots els llocs i en tots els mitjans, de manga n'hi ha de tots els colors –és un dir, es publiquen en blanc i negre– i les qualitats, i al nostre país només n'arriba un molt petit tant per cent del que es produeix al Japó.

Ets i uts del manga

Amb el temps, els editors espanyols van descobrir que era més comercial publicar els manga directament en format de llibre –més pàgines i un preu bastant econòmic–, l'única manera d'acabar en un temps raonable, per altra banda, col·leccions tan extenses. Això sí, mentre que al principi es van «occidentalitzar» –o sigui, es van adaptar al sentit de lectura occidental, girant la pàgina com en un efecte mirall i disposant-les d'esquerra a dreta–, des de fa un temps els editors orientals van imposar a tot el món que el seu material fos publicat en el sentit de lectura original, l'oriental, de dreta a esquerra, pàgina a pàgina. És, en principi, una opció raonable, perquè si «girem» la pàgina el que obtenim és una manipulació de l'original i, entre altres coses, el que era a la dreta es troba a l'esquerra.¹ Tot i que aquesta disfunció podia semblar al principi un problema, el cert és que els lectors s'hi van adaptar immediatament; per als joves no suposa cap problema entendre que un manga es llegeix «a l'inrevés», mentre que un llibre o còmic occidental manté el sentit de lectura tradicional a Occident.

Entenc que un desconeixement del fenomen manga pot fer arrugar el nas a alguns adults, que podrien considerar alguns títols poc escaients

1. Així es va publicar per primera vegada el manga *Adolf*, d'Osamu Tezuka, que narra la vida de tres personatges que es diuen Adolf durant la II Guerra Mundial, Hitler entre ells. En girar les pàgines es canviava de mà la salutació nazi, i també es van haver de refer totes les creus gammades.

6 Còmics!

per a lectors infantils i juvenils, atès l'alt grau d'acció i de violència d'alguns còmics japonesos. Però no es pot generalitzar ni jugar a l'equívoc; com he dit abans, els manga s'adrecen a lectors de molt diverses edats i interessos, i a Espanya el que es publica és, en un tant per cent important, historietes per a lectors i lectores preadolescents i adolescents, de temàtiques molt diverses, que en el cas d'aventures d'acció no presenten pas més situacions violentes que les novel·les i el cinema juvenil, o els telenotícies, sense anar més lluny. El problema, per als pares i per als mestres, és tenir eines per seleccionar en un mercat que ofereix, sense una separació clara, manga juvenil amb uns altres més adreçats a lectors adults; però no dubteu que els seus veritables destinataris, els nanos, saben molt bé el que volen. La meua experiència i el descobrir i llegir molts d'aquests manga em confirma que es tracta, senzillament, d'historietes que desperten l'interès dels joves, pels temes tractats i per com els tracten, i que, com en tot, n'hi ha de dolents, de bons i de molts bons. I la realitat és que els manga –títols com *Detective Conan*, *One Piece* o *Naruto* ho confirmen– són una de les lectures preferents de molts joves.

Una maneta del cinema

La desaparició, doncs, de títols de grans tiratges en els quioscos –tant de *comic-book* com d'àlbums, i com que molts manga imprimien entre 3.000 i 10.000 exemplars, xifres insuficients per arribar a tots aquests punts de venda– va provocar la potenciació i l'assentament de les llibreries especialitzades als anys noranta, amb tots els avantatges i els inconvenients que això suposa. Avantatges: tenir a mà totes les novetats i a prop un grapat de números endarrerits de les teves col·leccions favorites, a més de tebeos més difícils d'aconseguir per la seva raresa o tirada molt reduïda i, en alguns casos, poder accedir a productes d'altres països com els EUA o França. Inconvenients: potser es podrien reduir a un, però és important: donar la imatge que una llibreria especialitzada és un santuari exclusiu, tancat a un públic no especialitzat. A més a més, l'edició, en convertir-se en més exclusiva i de tirades menors, potenciava, en un efecte retroactiu, que els còmics –fora dels Mortadelo, la Mafalda o *El Jueves*– obtinguessin una mena de segell de «producte selectiu i minoritari», reforçat per aquesta mala imatge dels manga que molts mitjans de comunicació, despistats o senzillament ignorants, semblaven estendre tant com podien.

Però entre el final de la dècada dels noranta i els principis del segle XXI van passar un parell de coses que van canviar aquest panorama. Per una banda, el cinema, amb la qualitat d'uns efectes especials cada cop més creïbles, es va tornar a interessar per l'adaptació de còmics, i aquest cop es va fixar sobretot en herois Marvel. El 1998, es va estrenar la primera part de *Blade*, seguida aviat pel primer *X-Men* (2000) i el primer *Spiderman* (2002). Tenint en compte que parlem d'autèntics *blockbusters*, o films amb clara vocació majoritària, l'efecte d'aquests èxits no va tardar a deixar-se sentir a la indústria de la historieta, tant als EUA com al nostre país. Diaris, televisions, ràdios i altres mitjans de comunicació se'n van fer ressò, i la paraula *còmic* tornava a ser escoltada amb una certa continuïtat fora dels cercles habituals. Algunes editorials van entendre el missatge, rellançaren col·leccions de superherois² i, fins i tot, les van convertir en col·leccionables de quiosc. Als habituals del gènere, s'hi van afegir nous lectors, molts dels quals recuperats d'un passat més enlluernador. I, de fet, als títols mencionats s'hi van afegir d'altres adaptacions cinematogràfiques de còmics, aquestes d'altres gèneres i també d'histories més cultivades, per a lectors adults.

Una novel·la amb dibuixos o una novel·la gràfica?

Gairebé al mateix temps, el 2001, apareix a Espanya la primera edició sencera de *Maus*,³ un còmic per a adults que parlava de l'holocaust, però també de la relació entre pares i fills, el qual, signat pel nord-americà Art Spiegelman, havia guanyat un premi Pulitzer el 1992. Aquesta obra es va presentar en format «novel·la gràfica», dues paraules que, juntes, van enlluernar els mitjans, els lectors i els autors.

2. L'any 2000, per exemple, apareix als EUA la col·lecció *Ultimate Spider-Man*, la qual, amb nous guions i dibuixos torna a explicar tota la saga vital d'aquest personatge nascut el 1962. Era una fórmula per captar lectors nous que va funcionar.

3. La primera edició en castellà de *Maus* fou publicada per Norma Editorial i Muchnik el 1989, però només contenia la primera part, ja que la segona encara no estava acabada.

El còmic per a adults i els llibres de moltes pàgines d'història, amb obres cabdals, mestres, en blanc i negre però, això sí, editades en format més gran (DIN A-4) no eren una novetat, com tampoc no ho era el concepte novel·la gràfica, però en aquell moment, al nostre país, ajuntar el terme «novel·la» amb «gràfica» va despertar un interès excepcional. Les vendes importants de *Maus* a Espanya, a les quals ben aviat va seguir l'èxit d'un altre còmic per a adults publicat en format llibre, *Persèpolis*,⁴ van reforçar la teoria que una novel·la gràfica era digna de ser tinguda en compte pels lectors en general, no pas exclusivament pels especialitzats, i els editors van aprofitar aquesta pàtina d'intel·lectualitat per llançar un nou producte. Aleshores, per pura necessitat, sí que es va crear una xarxa de distribució que anés més enllà de les llibreries especialitzades; algunes distribuïdores van obrir el camí del circuit de les grans superfícies culturals –Abacus, FNAC, dels supermercats –El Corte Inglés– i de les llibreries generals, fins al punt que, a dia d'avui, les vendes d'aquests productes són superiors en alguns espais que no són llibreries especialitzades.

Aquests darrers cinc anys hem viscut un autèntic «boom» de la novel·la gràfica, fins al punt que molts còmics que no es poden considerar com a tals han estat adaptats a aquest format; i és que, en realitat, estem parlant d'un format, no pas, per ara, d'una fórmula específica de fer història. Cada cop són més les editorials –algunes de noves, altres, grups importants en novel·les i assaig– que aposten per aquest format; fins i tot, les editorials tradicionals de còmic reediten materials dels anys setanta, vuitanta i noranta com a compilatoris a una mida de butxaca o de llibre de tapa dura, materials que venen com a novel·la gràfica.

Un mercat ampli... però només en castellà

Què ha passat, doncs, amb els manga o altres tipus de còmic i formats? La sensació que el mercat de la història s'ha expandit és general –almenys fins al 2008, any de l'esclat de la crisi–. El mercat actual és un autèntic desplegable d'ofertes de tota mena i condició, fins i tot de còmics que fa només sis anys hagués estat un autèntic harakiri

4. Els quatre volums de *Persèpolis*, de Marjane Satrapi, primer en castellà, van ser publicats per Norma Editorial entre 2002 i 2004.

comercial publicar. No és, potser, el millor moment per al manga, però segueix molt actiu, sempre en format de toms petits, com al Japó; hi ha, també, una raonable oferta d'àlbums de còmics d'origen europeu, sobretot francòfon; el *comic-book* continua viu, molt viu, tot i que cada cop amb menys títols, de 24 o 48 pàgines, i més en format de llibre; s'editen exquisideses minoritàries que, a vegades, trenquen la divisió entre còmic, il·lustració i altres propostes artístiques; les reedicions de clàssics, tant estrangers com darrerament espanyols, semblen haver trobat un petit espai i, per descomptat, les novetats en format novel·la gràfica es reproduïxen amb rapidesa. Parlem de productes juvenils i per a adults; molt poques d'aquestes novetats estan pensades per a nens de Primària, per exemple. I aquí tenim una assignatura pendent que, potser, no serem mai capaços d'aprovar.

Cal dir també que en aquests moments les biblioteques públiques i privades juguen un paper important en la promoció de la historieta, perquè en reben les darreres novetats i van acumulant un fons cada cop més important i més sol·licitat. També creix l'oferta en còmic digital, sobretot en digitalitzar les historietes que prèviament han aparegut en paper, però cada cop la xarxa aposta més per un còmic pensat directament per a les pantalles.

Respecte al còmic en català, poca cosa a dir. Ja sabeu que continuen endavant *Cavall Fort* i *Tretzevents*; tenim un suplement de premsa titulat *El Còmic de la premsa comarcal*; editorials com Glénat publiquen algun manga en català; empreses com Casals aposten per historietes que narren la història dels Països Catalans amb els llibres de l'Oriol García; continuen apareixent versions en català de clàssics com *Astèrix* o *Tintin*, a les quals s'afegeixen alguns –pocs– títols més contemporanis, com *Maus* o *Persèpolis*; de tant en tant s'editen històries d'institucions i poblacions en còmic i... ben poca cosa més.

Per tancar, i pensant que podria ser pràctic per a algú que em llegeixi, reproduiré una breu llista de títols catalogats adreçats a nois i noies de Secundària, amb els quals, a part que poden passar-hi una bona

estona i/o aprendre coses, són perfectes per comentar a les classes, sempre que la temàtica s'hagi treballat prèviament.

ALTARRIBA, Antonio (guió); Kim (dibuix). *El arte de volar*. Ediciones de Ponent.

La vida durant la Guerra Civil i a la postguerra espanyola.

BAUDOIN. *Piero*. Bilbao: Astiberri.

Un cant a l'amistat infantil.

BECHDEL, Alison. *Fun Home*. Mondadori.

Sobre l'homosexualitat femenina.

FUSTER, Miguel. *Miguel: 15 años en la calle*. Ediciones Glénat.

Viure al carrer.

GALLARDO, Miguel; GALLARDO, María. *María y yo*. Bilbao: Astiberri.

Sobre l'autisme.

GARCÍA, Oriol. *Corpus 1640: La revolta dels segadors*. Editorial Casals, Barcelona.

Una part de la història de Catalunya.

GIMÉNEZ, Carlos. *Paracuellos*. Barcelona: Mondadori.

La postguerra als Hogares del Auxilio Social.

JACOBSON, Sid (guió); COLON, Ernie (dibuix). *El informe 11-S*. Torroella de Montgrí: Panini Comics.

Què va passar l'11-S.

- LEFEVRE, Didier (guió); GUIBERT, Emmanuel (dibuix). *El fotógrafo*. 3 volums, Ediciones Glénat.
La guerra a l'Afganistan.
- LÓPEZ, Alfonso. *Cambio climático y sostenibilidad*. Torroella de Montgrí: Panini Comics.
Informació sobre el canvi climàtic.
- ROCA, Paco. *Arrugas*. Bilbao: Astiberri.
Una història sobre l'Alzheimer.
- SATRAPI, Marjane. *Persèpolis*. Barcelona: Norma Editorial.
La trajectòria d'una iraniana a Europa.
- SPIGELMAN, Art: *Maus, relat d'un supervivent*. Palma de Mallorca: Inrevés.
Sobre l'Holocaust.
- USUI, Yoghito. *Shin-Chan*. 70 volums. Barcelona: Planeta deAgostini.
Crítica de l'estructura familiar.
- TANIGUCHI, Jiro. *Barrio lejano*. 2 volums. Tarragona: Ponent Món.
Els problemes dels adolescents.
- ZEP: *Titeuf*. 8 volums. Barcelona: Editorial Salvat.
Humor i crítica social amb nens a l'escola.

Aquesta història, ja sabeu, és com molts còmics. O sigui que...
(continuarà)

L'article exposa el potencial desaprofitat que té el còmic com a eina de comunicació, i per a l'àmbit pedagògic ressenya títols d'especial interès, que són una eina fonamental per treballar la lectura i per afavorir la construcció personal, tant en el plaer com en la reflexió.

Els còmics, una eina de valor pedagògic

**Jaume
Vilarrubí**

El còmic i el seu llenguatge ens ofereixen un sistema narratiu icònic, intuïtiu i universal perfectament preparat per arribar amb qualsevol missatge a qualsevol receptor de qualsevol generació. La semàntica d'aquest llenguatge és apropiada per encriptar i desencriptar qualsevol idea, argument o sentiment amb una claredat i una potència captivadores. Això em porta a pensar honestament que el potencial del còmic com a eina de comunicació és tan gran que està desaprofitada.

Aquesta defensa del còmic pot semblar desmesurada i passional, és cert, però també és cert que ja fa massa temps que no es valora en la seva justa mesura. Ara és el moment d'usar aquesta eina que, per altra banda, ja fa temps que ha entrat a la universitat i que cada cop produeix més cossos teòrics de qualitat que en són objecte d'estudi, tant en particular com en general.

Se'n pot dir de moltes maneres: *còmics, tebeos, patufets, Bandee Desinneé, banda desdenhada, quadrinhos...*, etc. Tot representa el mateix, una seqüència d'imatges interrelacionades amb un llenguatge i un discurs narratiu propis.

La novel·la gràfica no és més que una etiqueta que ha fet fortuna i que ha servit per separar el còmic de l'ombra de producte infantil on

estava encasellat i situar-lo, a més, dins d'una òrbita comercial, per fi més adequada amb els seus continguts, fins a arribar a assolir una certa normalitat, que és la que desitgem tots.

El còmic (recordem que és un mitjà amb un llenguatge i uns recursos narratius propis, no pas un gènere) ha viscut, durant el seu més d'un segle d'història, a l'ombra d'altres arts com la literatura i la pintura, que han tingut molt més temps per desenvolupar-se i madurar, i al costat del cinema i la fotografia, que ho han fet a una velocitat molt més ràpida probablement a causa del suport d'una indústria molt més sòlida al darrere.

Hem comentat que el còmic ha conviscut, en molts casos merescudament, amb l'etiqueta de producte infantil. És evident que ja fa molts anys que un seguit d'obres mestres (segons consens i crítica) han construït arguments més que suficients per deixar enrere aquest estigma ocasional (cal aclarir que no és pejoratiu, sinó mes aviat restrictiu). El procés és similar en altres arts: la maduresa i el creixement d'un mitjà comença per l'aparició d'obres fetes al marge dels canons establerts, i fins que la indústria no se n'alimenta i les digereix, no es consolida el canvi. El còmic, de la mateixa manera que el jazz, ha evolucionat en tan sols un segle tant com la música clàssica en molts segles (des de les primitives composicions musicals fins als sons dodecafònics interpretats per les grans orquestres simfòniques). De totes maneres, aquesta evolució vertiginosa té truc: el desenvolupament tecnològic i intel·lectual ha permès assolir uns límits culturals insospitables segles enrere.

Un cop s'accepta i es demostra que el còmic és un llenguatge vàlid per abocar-hi tota classe de continguts, cal un mercat i una indústria que propiciï que autors i editorials creïn continguts adequats per a totes les demandes, la qual cosa permetrà generar nous lectors. Aquesta és la teoria.

Quan es teoritza al voltant d'aquest llenguatge, és difícil definir un calaix tan gran per encabir-hi tantes accepcions. És un llenguatge molt ric i en perpetu desenvolupament. De fet, ara, amb les noves tecnologies s'obre tot un ventall de possibilitats creatives a partir dels ordinadors, una altra manera de llegir, una altra manera d'explicar... però això serà una altra història.

Parlem dels lectors. A partir de les dades de l'*Informe sobre la lectura y el sector editorial en España del 2009* referents als hàbits de lectura dels joves, podem extreure algunes conclusions molt positives i encoratjadores:

El 91% dels joves entre 14 i 26 anys es declaren lectors (entre 10 i 13 anys, concretament, el 91,2%), quan l'índex total de lectura a Espanya és de solament un 55%.

Com sempre passa, es pot veure l'ampolla mig buida o mig plena. Per mi és clarament mig plena.

Anem a pams. Se'ns diu que els joves no llegeixen i, certament, és constatable que en un moment determinat del seu itinerari formatiu hi ha desercions importants respecte a la lectura. A vegades aquest fet va lligat als efectes associats a l'adolescència, en perpetu reafirmament personal en contraposició al col·lectiu, i en molts casos és només un parèntesi temporal.

Doncs bé, aquestes dades ens parlen de quantitats d'afecció lectora molt més altes del que es pot intuir des d'àmbits externs.

Què succeeix? Doncs que si la lectura produeix plaer, ells voldran llegir. No hi ha res més. Si la *playstation* produeix plaer, ells hi voldran jugar.

La dificultat resideix a explicar com aconseguir aquest plaer (òbviament també podem parlar d'aconseguir coneixement) i el còmic n'és un mitjà òptim que compta amb l'experiència d'haver format moltes generacions lectores.

En temps del franquisme hi va haver una desafortunada campanya suposadament d'animació a la lectura que va fer el seu forat i que deia *Donde hoy hay un tebeo, mañana habrá un libro*, i jo crec que si s'actualitzés avui en dia hauria de dir quelcom així: *Donde hoy hay un tebeo, mañana habrá otro, o un libro, o una revista, o un blog...* La diversificació de la lectura amb la irrupció de les noves tecnologies és avui en dia molt gran, per bé que, en essència, llegir és el mateix de sempre.

I parlant de lectors joves, és un fet notori que el perfil bàsic del lector de *manga* (és a dir del còmic fet al Japó) són nois i noies joves, una edat en la qual molts senten una devoció enorme per aquest fenomen i tot el que l'envolta. És freqüent trobar lectors en edat sospitosa de no llegir emplenant els diferents estands del saló del *manga* de la Farga de l'Hospitalet amb una passió immensament contagiosa.

En aquesta seqüència d'imatges de *Batman: Guerra contra el crim*; Alex Ross/ Paul Dini. PlanetadeAgostini, veïem una dramatització sense paraules carregada de força.

Hem dit que llegir és un plaer i també un estímul i un coneixement, i quan un lector troba això indissoluble, segur que l'hem encertat. Bingo!, probablement ja tindrem un nou lector amb probabilitats de deixar de ser ocasional.

A vegades, en el nostre afany d'explicar els beneficis de la lectura podem pecar de poc comunicatius o de saturar el futur lector com si l'estiguéssim convidant a entrar en una secta. Sovint em ve al cap un extraordinari diàleg de la pel·lícula *Martin Hache* (Adolfo Aristarain, 1997): <<http://www.youtube.com/watch?v=JrRV8EGsMJs>>.

Martín pare: Des de quan t'ha agafat per llegir?

Martín fill: Fa un parell d'anys, però no llegeixo gaire.

MP: Poc ja és alguna cosa... Per què no llegies? Per dur-me la contrària?

MF: No, m'avorria... I em fotia perquè sempre em deies que el qui no llegeix és un *tarat*.

MP: Jo no t'ho he dit mai, això... M'empipava que et perdessis un dels plaers més grans que hi ha a la vida.

MF: I el que es perd això és un *tarat*.

MP: Continua llegint i deixa'm dormir...

Aquí veiem un pare lector, militant i convençut, que no entén de cap manera per què el seu fill no llegeix. El fill comença a llegir quan el pare deixa d'atabalar-lo. En aquest cas el missatge del pare és bo, però no ho és la manera de canalitzar-lo. És un cas tret de context i evidentment teatralitzat, però no deixa de tenir una mica de raó... En ocasions hi ha un problema de comunicació entre l'argumentació i l'usuari, el lector, l'alumne, etc.

De cara als professionals de l'ensenyament, els títols que tenen un component pedagògic o que tracten temes d'especial interès o sensibilitat social, crec que són una eina fonamental per treballar la lectura i la construcció personal, tant en el plaer com en la reflexió.

Observo en experiència que tota una comunitat de pedagogs i mestres han despertat darrerament un interès excepcional pel còmic. El fet que noves i velles generacions de pedagogs demanin consells sobre còmics ens reconforta profundament com a comunitat bibliotecària en general i com a aficionats en particular.

A vegades, explicar un determinat fet històric, una determinada causa social, una reflexió personal, etc., pot ser atractiu o avorrit segons la manera com es planteja. Tenint en compte que ens adrecem a una població d'usuaris i alumnes joves que tenen molts estímuls que els atrauen, cada cop és més difícil arribar al fons del seu interès. Abans haurem de lluitar contra un exèrcit de temptacions audiovisuals, contra prejudicis i contra tota una sèrie de condicionants relatius a una edat plena de canvis, de dubtes i d'una contínua autoproclamació moral.

Però si ho fem i arribem a tocar el centre d'interès de l'alumne, si arribem a clavar una espasa al seu centre de motivació, sens dubte despertarem tot un potencial adormit. I el còmic crec sincerament que com a llenguatge té tots els condicionants per fer diana. De totes maneres, un cop es tenen els ingredients, cal saber cuinar, cal saber oferir el producte, cal saber explicar-se i comunicar-se, i d'això els pedagogs i mestres en sabeu tant i tant.

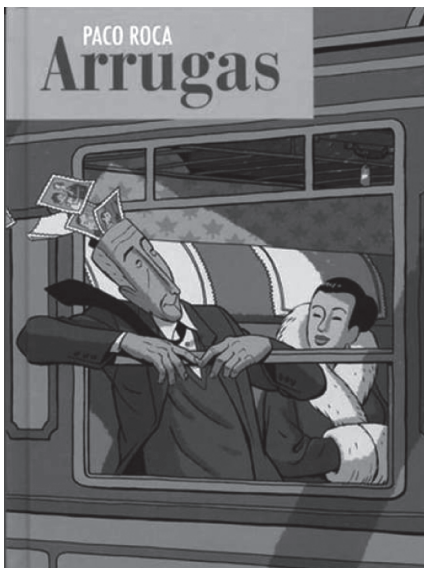
Avui en dia, i malgrat la crisi, des del punt de vista del lector que ha conegut altres èpoques, el mercat editorial viu un moment dolç. Sóc conscient que la regressió econòmica accentuarà i agreujarà una

situació ja prou precària per ella mateixa com és la de la fràgil indústria del còmic nacional, però, d'altra banda, és cert que aquesta indústria està acostumada a deambular per espais perillosos i crisis perpètuas.

Si més no és inqüestionable que un lector pot trobar ara mateix en el mercat un espectre de títols, d'autors, de formats, de col·leccions i de temes molt i molt ampli que tan sols una dècada enrere semblava impossible d'imaginar.

La juxtaposició d'una gran varietat de lectors: els de tota la vida, els militants, els esporàdics, els madurs, els joves, els *otakus*, les lectores, etc., ha permès tenir accés a continguts i edicions molt més ben acabades que les que estàvem acostumats a veure durant els anys noranta. Així s'ha desencallat una situació que ha acabat ampliant el pastís de les vendes, és a dir del negoci. La indústria i els creadors es necessiten l'una als altres. El desenvolupament industrial, tard o d'hora, va lligat al desenvolupament cultural.

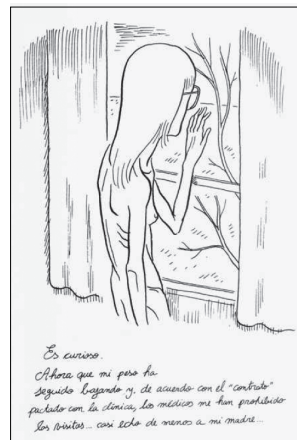
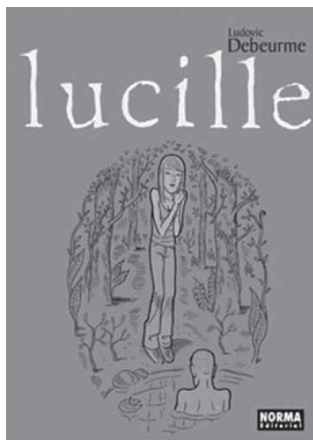
Per acabar m'agradaria il·lustrar aquest escrit amb unes poques pinzellades d'imatges i seqüències de gran força i impacte, que trobo impecables quant a resolució i factura, exemples d'aquesta simbiosi entre text i imatge i exemples de contingut pedagògic o reflexiu:

A *Arrugas*, de Paco Roca, de l'editorial Astiberri (Premio Nacional de Historieta), veiem com l'Alzheimer es va fent palès en la memòria dels personatges. Veiem com el dibuix s'esvaeix delicadament com un record.

18 Còmics!

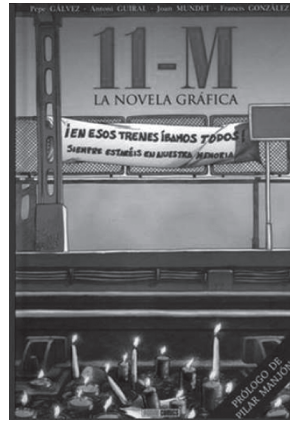
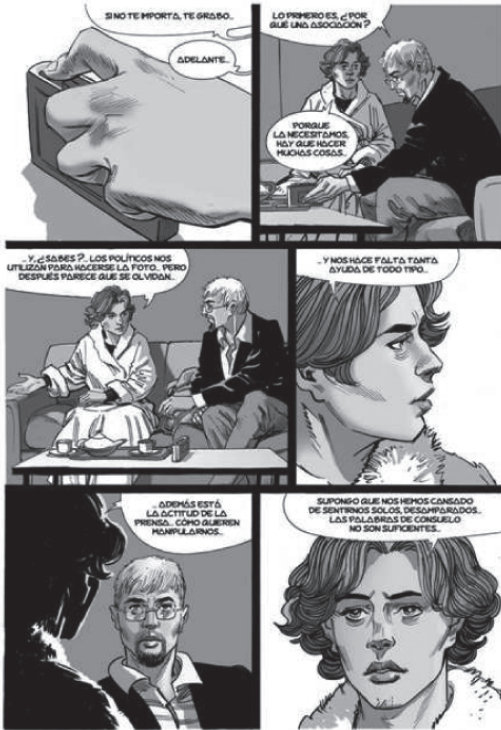
L'anorèxia, la bulímia i les crisis nervioses són l'eix central d'aquest impactant còmic: *Lucille*; Ludovic Deberume. Norma.

A *Cuerda de presas*, de Jorge García i Fidel Martínez, d'Astiberri, els joves autors exploren les presons de dones durant la postguerra. Observem la força de la imatge, on els barrots de la presó segueixen la protagonista fins i tot quan n'és fora. La presó és dins o fora?

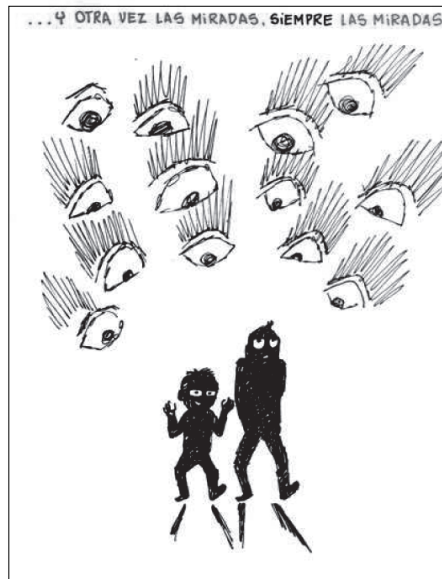

En el famosíssim *Persépolis*, de Marjane Satrapi, a Norma, l'autora iraniana explica amb gran senzillesa i molta empatia la seva joventut durant el govern dels Aiatol·làs.

A *11-M: La novela gràfica*, de Pepe Gálvez, Antoni Guiral, Joan Mundet i Francis González, publicada per PlanetadeAgostini, els autors s'atreveixen a tractar amb un total rigor i una serietat exemplar uns fets tan dramàtics com habitualment poc treballats en còmic.

A *Maria i jo*, de Gallardo, a La Galera, l'autor personifica en ell mateix el pes de les mirades de la gent davant l'autisme de Maria, la seva filla. També utilitza els dibuixos per explicar hàbits.

Annex: Relació de títols actuals que tenen un contingut pedagògic i reflexiu, i que tracten temes d'especial sensibilitat social.

Còmics dins d'una maleta

Història

Adictos a la guerra; Joel Andreas. Astiberri — Guerres contemporànies
Auschwitz. Pascal Croci. Norma — 2a Guerra Mundial
Barcelona 1714 l'Onze de Setembre. Oriol Garcia i Quera. Casals — Història de Catalunya
Barcelona a trenc d'alba. Glenat. Alfonso Font/Juan Antonio de Blas — Pregarra Civil Espanyola
Corpus 1940 la revolta dels segadors. Oriol Garcia i Quera. Casals — Història de Catalunya
Cuerda de presas. Jorge Martínez; Fidel Garcia. Astiberri — Dones a les presons espanyoles
Deogratias. Stassen. PlanetadeAgostini — Uganda/Conflicte Hutus i Tutsis
El ángel de la retirada; Paco Roca/Sergei Dounovetz — Exili/Guerra civil
El arte de volar; Kim/Antonio Altarriba — postguerra espanyola, guerra civil espanyola, Espanya s. XX
El informe 11-S. Sid Jacobson/Ernie Colón. PlanetadeAgostini — Atemptat a les torres bessones
España una, grande, y libre. Carlos Giménez. Glenat — Transició espanyola/franquisme
Kiki de Montparnasse. Catel/Boquet. Sins Entido — Anys 20 i 40 a París, Confluència de corrents artístics
La búsqueda; Eric Heuvel/Ruuda van der Rol. Planeta — Holocaust/2a guerra mundial
La mala gente- Étienne Davodeau. Ponent Mon — Lluites i moviments sindicals
Maus. Art Spiegelman. Inrevés — 2a Guerra Mundial/Holocaust/Nazisme/Relacions pare-fill
Modotti, una mujer del s. XX (tomo). Ángel de la Calle. Sins Entido — Biografia militant comunista
Nosaltres els catalans. Jan. Glenat — Història de Catalunya
Paracuellos 1; Carlos Giménez- Glenat — Postguerra Espanyola
Persépolis. Marjane Satrapi. Norma — Irà/Revolució islàmica/Vivències autobiogràfiques/Creixement personal
Pyeongyang. Guy Delisle. Astiberri — Corea del Nord
Tormenta sobre España 1936-1939. VVAA-Glenat — Guerra Civil Espanyola

Malalties

Alicia en un món real; Isabel Franc/Susanna Martín. Norma — Càncer
Arrugas. Paco Roca. Astiberri — Alzheimer
Lucille. Ludobit Debeurme. Norma — Bulímia/Crisis nervioses
Maria y yo. Gallardo. Astiberri — Autisme
Pedro y yo. Judd Winick. Astiberri — SIDA
Píldoras azules. Frederick Peeters. Astiberri — SIDA

Temes socials i valors humans

Astérix y la residencia de los dioses. Goscinny/Uderzo. Salvat — Especulació urbanística
Aya de Yopougon. Marguerite Abouet/Clément Oubrerie. Norma — Costa de Marfil
Barri Llunyà. Jiro Taniguchi. Ponent Mon — Retorn a l'infantesa, separació de pares
Blankets, una novel·la gràfica. Craig Thompson. Astiberri — Relacions personals, Adolescència/Religió.
Cambio climático y sostenibilidad. Panini. Alfonso López — Canvi climàtic
Dinero: revista de poética financiera; Miguel Brieva. Mondadori — Economia
El caso del Velo. Petillon. Norma — Immigració/Integració social
El fotógrafo. Guibert; Lefèvre. Glenat — Afganistan/Metges sense fronteres
El fugitivo. Laurent Maffre. Sins Entido — Presons colonials
El Nord; Berbers/Cazares — immigració, comunitat àrab

Temes socials i valors humans (cont.)

- El pequeño Polio.** Farid Boudjellal. La Cúpula — Immigració/Integració social
- Emigrantes.** Shau Tan. Barbara Fiore — Emigració
- Garduño, en tiempos de paz.** Philippe Squarzoni. La oveja roja — Globalització
- Ha muerto un hombre.** Étienne Davodeau/Kris. Ponent Món — Lluites i moviments sindicals
- Invisible.** Jaime Martin. Edicions de Ponent — Indigència
- Kabul disco.** Nicolas Wild. Ponent Mon — Afganistán
- La globalización: pasen i vean.** Pepe Gálvez; Alfonso López. Icaria — Globalització
- La Jungla;** Upton Sinclair. Norma — Revolució industrial, sindicalismes
- La mansión de los Pampín.** Miguelanxo Prado. Norma — Especulació urbanística
- Lena y las tres Mujeres;** Juillard/ Christin. Norma — Terrorisme islàmic
- L'onada;** Stefani Kampmann, Morton Rhue. Moviments fascites/Nazisme
- Luchadoras.** Adam Peggy. Sins Entido — Violència de gènere, Ciudad Juárez (Mèxic)
- Lulú de noche;** Etienne Davodeau—Realització personal
- Mi mamá está en América y ha conocido a Buffalo Bill.** Jean Regnaud; Emile Bravo. Ponent Mon —
Pèrdua dels pares
- Obélix y Compañía.** Goscinny/Uderzo. Salvat — Economia
- Porqué he matado a Pierre.** Olivier Ka. Ponent Mon — Maltractaments infantils
- Put a fábrica;** Jean Pierre Levaray- La oveja roja — Condicions laborals. Sindicats
- Río Abajo.** Rabate. Norma — Tercera Edat
- Stuck rubberr baby;** Howard Cruse. Edicions de Ponent — Homosexualitat
- Un día.** Nacho Casanova. Dolmen —Yonkies/Sense Sostre
- 15 años en la calle;** Miguel Fuster. Glenat — Alcohòlisme/Indigència

L'autor opina que l'autèntic factor d'èxit d'un còmic juvenil recau en l'estil del dibuixant, i amb aquesta premissa dóna les pautes per crear i dissenyar personatges en l'actualitat. L'article també dóna pistes al professorat per aconseguir la creació de còmics als centres educatius des de l'òptica tècnica i visual.

El personatge de còmic i el seu procés creatiu

Josep Maria Polls

Cap d'estudis
de l'escola Joso.

No hi ha cap mena de dubte que per als infants i els adolescents el primer reclam d'un còmic és el personatge. El magnetisme que projecten el disseny i la caracterització representats en la imatge gràfica el converteix en peça fonamental de l'èxit del producte.

Santi Casas

Professor
de Projectes
i Orientació
Professional
a l'escola Joso.

Tot i que els principis bàsics de la creació d'un personatge s'han mantingut en certa mesura intactes en el transcurs dels anys, actualment els canvis socials i les tendències compulsives han revelat interessants aspectes que fan replantejar la seva finalitat.

Fins fa no pas gaire, els nois se sentien atrets únicament i exclusivament pels personatges masculins i les noies pels femenins, la qual cosa era producte d'una identificació natural, reforçada, sens dubte, per l'educació tradicional.

Però amb l'aparició del fenomen manga aquesta separació s'ha difuminat. Ara és molt més fàcil veure lectors masculins seguint les aventures de personatges femenins, i a l'inrevés. I tots ells exhibeixen una imatge i un rol menys tòpics respecte a la seva condició sexual.

Fesomia i personalitat han evolucionat i han predefinit un rol i uns comportaments allunyats dels estàndards clàssics.

Això no vol dir que Son Goku, Naruto o Inuyasha no es puguin trobar als primers llocs d'un hipotètic rànquing d'acceptació masculina, però el que sí que és excepcional és que ocupin posicions similars dins el rànquing femení, cosa que no passa amb els superherois americans (homes o dones), pensats quasi exclusivament per al públic masculí.

Això ens porta a aclarir que les grans indústries conformen estils (narració, personatges, arguments) i, en conseqüència, maneres, per cultura, d'interpretar els personatges i les seves històries.

No és el mateix parlar de personatges dins els **superherois nord-americans** que dins el **manga japonès** o la **BD francobelga**.

Però un lector com el nostre, més globalitzat, per falta d'indústria de producció pròpia assimila molt més bé tots els trets identificatius dels estils esmentats. En resum: és capaç de llegir-ho tot amb naturalitat.

Quan pensem a crear i dibuixar personatges, hem de tenir en compte que si bé en una fase inicial els arquetips esdevenen fonamentals (l'heroi d'acció, el vell savi, el company simpàtic, la noia intel·ligent i maca, etc.), de vegades el seu físic pot no estar d'acord amb el rol que ocupen dins de la història.

La caracterització d'un personatge neix d'uns referents simples i universals per trobar una complexitat més completa a mesura que es configura la seva forma final.

Com diria Hitchcock: «No hi ha cap mal a començar des d'un clixé, el perill és acabar convertit en un clixé».

Amb tot, però, aquests aspectes fonamentals, que dotarien de caràcter i personalitat el personatge, l'autèntic factor d'èxit en el còmic juvenil recau en l'estil del dibuixant: l'estètica grandiloqüent, la simplicitat de línies o la riquesa del detall moltes vegades passen per sobre de qualsevol contingut.

Ens trobem amb un lector que espera ser sorprès i seduït per l'habilitat a l'hora de plasmar les idees en imatges.

Els autors japonesos i «americans» (entenent per americans tots

aquells que treballen a la indústria del *comic-book* americana), sempre pendents d'una indústria que vol resultats immediats, han estat, els últims anys, la punta de llança de les noves tendències estètiques i per tant de l'evolució dels personatges.

Com crear i dissenyar un personatge avui

En aquesta anàlisi, prendrem com a punt de sortida els estereotips més habituals de les publicacions manga (que no del mal anomenat «estil manga», perquè el manga, com veurem, té una gran varietat d'estils) i les seves contrapartides americanes.

Hi ha tres elements bàsics per començar a treballar l'aspecte físic d'un personatge: el **sexe**, l'**edat** i el **tipus corporal**. El tipus corporal defineix les particularitats anatòmiques més destacades en una persona i generalment també té certa relació amb el caràcter i el tipus de vida que aquesta persona fa. En ciència es parla del somatotip i de fenotip, i són fonamentals quan comencem a definir un personatge.

Podem classificar els somatotips en:

Els **endomòrfics**, en els quals s'accentuen els trets del sistema digestiu. Es coneix també com a gàstric i és el de tendència al sobrepès.

Els **mesomòrfics**, en el qual els trets predominants són els musculars i circulatoris. Solen ser tipus ben formats i atlètics.

I els **ectomòrfics**, en els quals predomina la primor i les seves qualitats se centren en les aptituds cerebrals i nervioses.

Sobre aquestes bases de tipus purs, el dibuixant troba una gran varietat de caràcters i pot fer servir tipus més o menys extrems i diverses combinacions per crear diferents arquetips de personatges:

Atlètic: Representa l'ideal físic, ben format i proporcionat. Amb

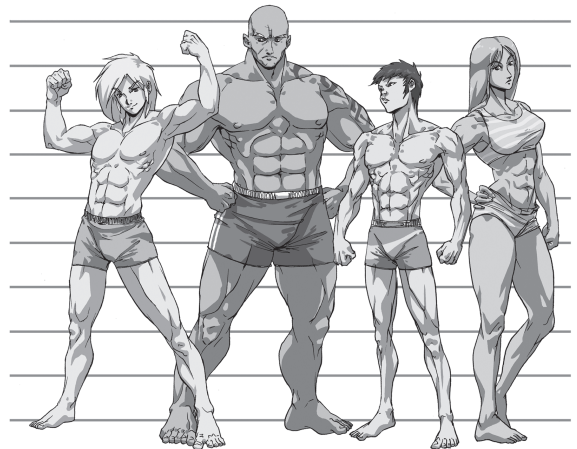
bones aptituds físiques. És la base per a la creació de molts herois i protagonistes. És el perfil més utilitzat ens el protagonistes manga.

Muscular: Tot l'accent recau en les aptituds físiques del personatge. Grans espatlles i una poderosa caixa toràcica destaquen per sobre de la resta de la figura. Són forts i amb aspecte de culturista. És un tipus de personatge sobretot masculí. Aquest és l'arquetip estàndard per al clàssic superheroi americà i moltes vegades es porta fins a extrems totalment impossibles.

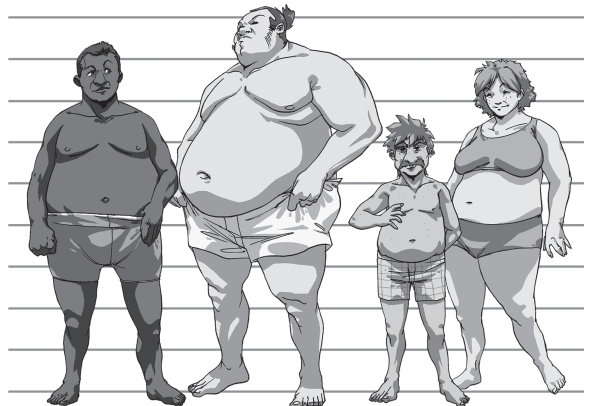
Aeròbic: Cossos musculats, però sobre estructures més fibroses. Solen dibuixar-se amb una àmplia caixa toràcica. Desenvolupen tasques físiques i esportives que requereixen no només força, sinó també agilitat i nervi. El tipus de línia que més s'ajusta per dibuixar-los és recta i amb els angles ben marcats.

Gàstric: O digestiu, és aquell en el qual destaca més l'acumulació de greix corporal. És aconsellable marcar un ampli volum, sobretot a la panxa, en el moment de l'encaix per dibuixar aquest tipus. Moltes vegades resulten ideals com a personatges afables.

Mental: És un ectomorfe en el qual destaquen les aptituds psíquiques i intel·lectuals. Solen dibuixar-se amb grans cranis i cossos fràgils i delicats. Acostumen a semblar més baixets per la grandària del cap, que trenca el clàssic esquema de proporció. És l'esquema ideal dels científics i els personatges amb afinitat pel coneixement i la tecnologia. Moltes vegades, sobretot en el manga, podem trobar aquest perfil en les nèmesis dels protagonistes, d'un caràcter molt més atlètic.

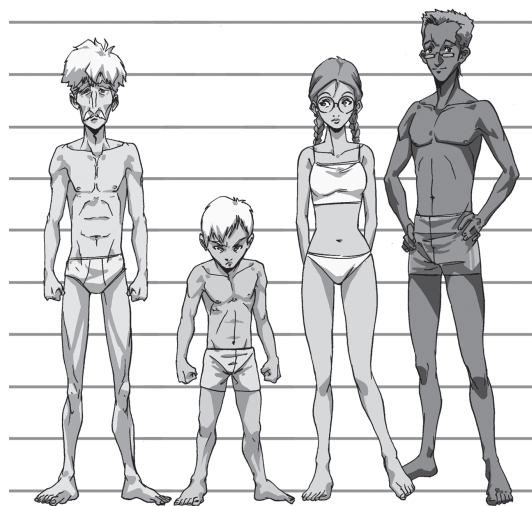

ELS TIPUS ATLÈTICS, MUSCULARS I AERÒBICS SON PURA FORÇA Y MOVIMENT. ACOSTUMEN A SER ELS HEROIS DE MOLTES AVENTURES. REPRESENTEN L'ACCIÓ.

EN EL TIPUS GÀSTRIC LA MASA ÉS L'ELEMENT MÉS DESTACAT. LES FORMES ARRODONIDES SON EL SEU TRET DISTINTIU.

26 Còmics!

ELS TIPUS MENTALS I ESQUIFITS ACOSTUMEN A RELACIONAR-SE AMB LES APTITUDS CIENTÍFIQUES I POC ATLETIQUES. EL SEU PUNT FORT ÉS EL CERVELL.

LES NOIES D'INFART I AMB CARÀCTER SON UN DELS MAJORS RECLAMS DELS CÒMICS.

Esquifit: També parteix de l'ectomorf i són personatges d'aspecte prim, amb esquelets fins, però marcats, i una característica absència de greix. Podem trobar tipus encorbats a causa d'aquestes característiques i fins i tot d'aspecte malaltís.

Exuberant: Referit únicament a les noies. En el còmic és habitual trobar personatges femenins tremendament exuberants, de grans pits i amplis malucs, que fan ressaltar les principals formes de l'anatomia femenina. Solen ser personatges amb una càrrega sexual forta. El paper de la noia ja no queda relegat al de víctima que l'heroi ha de salvar, sinó que ha pres molt de protagonisme en els últims temps.

El rostre és de vital importància en la creació. El cap i la cara d'un personatge solen estar en relació amb el tipus corporal que hi predomina i és una forma més de caracterització que ens ajuda a utilitzar el fort simbolisme i la identificació que emana dels estereotips.

Ja hem vist que els herois de moltes històries pertanyen a esquemes de tipus corporal proporcionats i idealitzats. El mateix succeeix amb els seus rostres, que solen ser senzills, bells i proporcionats per facilitar la identificació amb el lector.

Els tipus durs, com els musculars, acostumen a tenir rostres marcats per formes anguloses que destaquen tant en l'encaix com en els detalls.

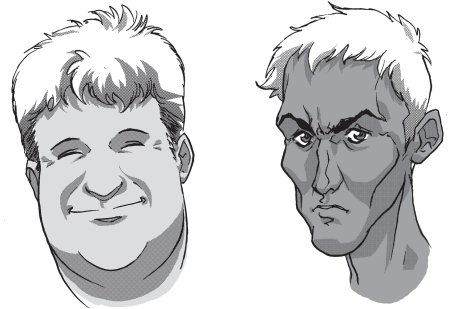
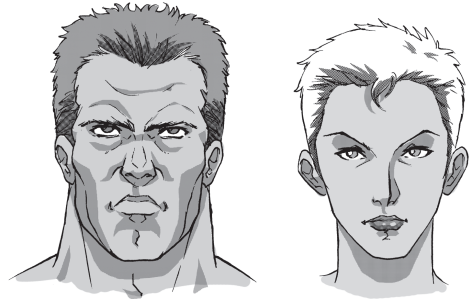
Els personatges de tipus digestiu o gàstric presenten acumulació de greix en els seus teixits i això mateix passa en els seus rostres. Les galtes són àmplies i carnoses, els ulls tendeixen a empetitir-se i perdre's en el rostre, i es dibuixen amb línies suaus i arrodonides que n'accentuen les característiques físiques.

En contraposició trobem els tipus esquifits, en els quals l'anatomia òssia sembla que es mostri al seu rostre i es marquen amb formes dures totes les parts de l'estructura del crani.

Els tipus pertanyents a l'esquema ectomòrfic, especialment els cerebrals, solen tenir cranis més prominents i marcats. El front sol ser molt ampli i la seva calavera es marca de forma més evident als pòmuls, les celles i la mandíbula.

Un altre lloc on podem trobar gran diversitat d'elements distintius per caracteritzar els nostres personatges és en la immensa varietat de diferències físiques que hi ha entre les diferents races de l'espècie humana. I fins i tot, en el manga, és habitual trobar personatges amb característiques pròpies d'animals, com ara les orelles de gat. Per altra banda, la personificació d'animals és un recurs tremendament clàssic.

A part del sexe, l'edat i el tipus corporal, hi ha un altre parell d'elements determinants a l'hora de fixar l'aspecte final dels

personatges. Aquests són el seu **passat** i l'**estil personal**. Aquests dos elements estan profundament lligats al creixement personal i emocional, en definitiva a l'evolució del personatge fins al punt on es troba quan el presentem al lector.

L'aspecte personal ens pot dir molt del passat del personatge. Una cicatriu, una lesió, un tatuatge, una qualitat física especial, una certa manera d'expressar-se, etc., poden ser elements clau per reflectir el passat d'un personatge.

I, de la mateixa manera, un cert gust per l'estètica d'una determinada tribu urbana, per la vestimenta militar, els uniformes (des dels de l'exèrcit fins als escolars), la roba esportiva; pels pentinats extremats o els més clàssics, etc., fa que de seguida dotem de certa càrrega simbòlica els personatges.

Val a dir que el més important no és identificar i construir a través dels clixés els nostres personatges, sinó fer-los servir per enriquir el seu passat i fins i tot per sorprendre el lector. Un mercenari ple de cicatrius i vestit amb roba vella i d'aspecte de pocs amics pot sorprendre'ns amb un caràcter rialler i simpàtic; i de la mateixa manera podem convertir un encantador i somrient comercial en un assassí maníac.

En la varietat està el gust.

ÉS DIUMENGE AL MATÍ. QUI VA A ENTRENAR A L'EQUIP
INFANTIL DEL BARRI I QUI TORNA D'UN CAP DE SETMANA
TERRORIFIC?

Per motivar els alumnes de Cicle Superior de Primària en l'aprenentatge de la llengua catalana, a l'escola Baldomer Solà es van plantejar utilitzar el llenguatge del còmic en l'elaboració d'una fotonovel·la creada i protagonitzada pels alumnes mateix.

Treballem el llenguatge del còmic: fem una fotonovel·la

El que s'exposa aquí és el resum d'una experiència interdisciplinària (àrea de Llengua catalana, noves tecnologies i llenguatge plàstic) que va portar-se a terme amb alumnes del cicle superior de Primària de l'escola Baldomer Solà de Badalona.

Pere Ribas

Escola Baldomer Solà de Badalona

L'experiència va néixer per la necessitat de trobar una activitat capaç de motivar els alumnes i amb l'objectiu de reforçar l'aprenentatge de la llengua catalana. Aquesta font de motivació es va plantejar a partir del llenguatge del còmic i va finalitzar amb l'elaboració d'una fotonovel·la creada i protagonitzada pels alumnes mateix (era de menys complexitat escenificar i fotografiar una història que no pas dibuixar-la!).

El treball es va fer en forma de taller amb grups de cinc o sis alumnes, amb un total de deu sessions d'una hora de durada i amb una freqüència setmanal per permetre un treball intensiu i un interès constant. Ateses les característiques de l'alumnat (població amb risc d'exclusió social, desmotivació escolar, baixa competència en llengua catalana...), la programació es va centrar en quatre objectius:

- Desenvolupar la capacitat comunicativa, expressiva i creativa emprant el llenguatge audiovisual.

30 Còmics!

- Fomentar el respecte a les opinions dels companys.
- Potenciar el treball en grup.
- Utilitzar el llenguatge audiovisual per reflexionar sobre normes, actituds i comportaments.

Resum de la programació.

Treballem el llenguatge del còmic: fem una fotonovel·la		
<i>Continguts</i>	<i>Exercicis</i>	<i>Material</i>
- Presa de contacte amb el còmic i la fotonovel·la: característiques	- Lectura i comentaris de còmics i fotonovel·les	- Còmics - Fotonovel·les
- Les vinyetes - La planificació: · gran pla general · pla de conjunt · pla mitjà · pla americà · primer pla · primeríssim pla · pla detall	- Identificació de diferents tipus de vinyeta - Explicació dels diferents plans i de la seva significació en relació amb la història - Observació i anàlisi de còmics i fotonovel·les - Classificar i comentar imatges tenint en compte els continguts - Exercici pràctic amb circuit tancat de vídeo	- Còmics - Fotonovel·les - Banc d'imatges - TV, càmera de fotos i trí-pode
- El punt de vista: · picat · contrapicat · normal * frontal * lateral * posterior	- Explicació dels diferents punts de vista i de llur significació en relació amb la història - Observació i anàlisi de còmics i fotonovel·les - Classificar i comentar imatges tenint en compte els continguts - Exercici pràctic amb circuit tancat de vídeo	- Còmics - Fotonovel·les - Banc d'imatges - TV, càmera de fotos i trí-pode

<i>Continguts</i>	<i>Exercicis</i>	<i>Material</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Els recursos gràfics: <ul style="list-style-type: none"> · expressivitat · onomatopeies · línies de moviment · símbols gràfics 	<ul style="list-style-type: none"> - Identificació de diferents tipus de recursos - Explicació dels diferents recursos i de la seva significació en relació amb la història - Observació i anàlisi de còmics i fotonovel·les - Exercicis teatralitzats: expressió facial i onomatopeies 	<ul style="list-style-type: none"> - Còmics - Fotonovel·les - Banc d'imatges
<ul style="list-style-type: none"> - Els fumets - El text: <ul style="list-style-type: none"> · diàleg · monòleg · narratiu 	<ul style="list-style-type: none"> - Identificació de diferents tipus de text - Posar text a una història muda - Dibuixar el fumet que, per context, va millor a un text 	<ul style="list-style-type: none"> - Còmics - Fotonovel·les - Banc d'imatges
<ul style="list-style-type: none"> - La fotonovel·la <ul style="list-style-type: none"> · l'argument 	<ul style="list-style-type: none"> - Pluja d'idees - Debat i presa d'acords - Redactat de l'argument d'una història breu (deu línies màxim) 	<ul style="list-style-type: none"> - Fulls blancs
<ul style="list-style-type: none"> - La fotonovel·la <ul style="list-style-type: none"> · el guió 	<ul style="list-style-type: none"> - Seqüenciació de l'argument en deu o quinze vinyetes - Aplicació del llenguatge del còmic a cada vinyeta 	<ul style="list-style-type: none"> - Graella buida
<ul style="list-style-type: none"> - La fotonovel·la <ul style="list-style-type: none"> · la sessió fotogràfica 	<ul style="list-style-type: none"> - Repartiment dels papers - Recreació de l'ambientació - Realització de les fotos 	<ul style="list-style-type: none"> - Màquina de fotos - Material de teatre
<ul style="list-style-type: none"> - La fotonovel·la <ul style="list-style-type: none"> · l'edició 	<ul style="list-style-type: none"> - Revisió i tria de les fotos - Redactat del text - Impressió de text i fotos - Confecció de la fotonovel·la 	<ul style="list-style-type: none"> - Cartolines - Retoladors, regles... - Ordinador - Impressora
<ul style="list-style-type: none"> - La fotonovel·la <ul style="list-style-type: none"> · l'audiovisual 	<ul style="list-style-type: none"> - Enregistraments de veus - Acoblament d'imatge i so per a obtenir els curtmetratges 	<ul style="list-style-type: none"> - Ordinador - Micròfon

Apunts sobre el desenvolupament de l'experiència

L'agrupament (1 sessió)

Els grups es van formar tenint en compte tant la diversitat d'actituds i capacitats individuals com la pluralitat cultural que caracteritza la nostra escola. El resultat va ser que alumnes que espontàniament no compartien ni tan sols el joc al pati, mentre van participar del taller es van mostrar col·laboradors i còmplices d'una feina en comú. El baix nombre d'alumnes a cada taller va afavorir que aquests interactuessin i tinguessin un espai de protagonisme a l'hora d'aportar idees i opinions.

Les primeres sessions: un llenguatge per descobrir (quatre sessions)

La finalitat d'aquestes primeres sessions va ser presentar un llenguatge que ja els era familiar, el còmic, però que mai s'havien parat a analitzar. El paper del mestre, doncs, seria el de provocar aquesta anàlisi a partir d'una lectura atenta i d'una posterior posada en comú. Per a això va caldre disposar de molt material, còmics de diferents autors i tendències i fotonovel·les sobre les quals es van treballar els continguts que s'especifiquen en el resum de la programació que s'adjunta. Especialment es van treballar els paral·lelismes formals que a primer cop d'ull s'estableixen entre el còmic i la fotonovel·la, i es va aprofundir en els recursos plàstics de què se serveixen tots dos formats per expressar tant les accions com els sentiments o les emocions dels personatges. Van caldre molts exercicis pràctics per familiaritzar-los amb el llenguatge específic: planificació, punts de vista, recursos expressius, etc. Els continguts es van agrupar en blocs, i cada bloc es va presentar en sessions diferents per centrar l'atenció i fixar els aprenentatges. Va ser molt útil disposar d'un circuit tancat de televisió per practicar els que tenen a veure amb el tractament de la imatge. El grup era el que es posava tant al davant com al darrere de la càmera per dur a la pràctica tot allò que s'explicava. Els alumnes van intervenir amb entusiasme, especialment quan es tractava de manipular la càmera de fotos; van aprendre a escoltar els raonaments dels altres; a respectar torns de paraula i, sobretot, a argumentar per defensar les opinions i propostes pròpies.

La presa de decisions: l'argument (1 sessió)

Els alumnes ja disposaven dels coneixements suficients que els havien de permetre fer el salt a la creació. Havia arribat el moment d'inventar una història. Vàrem partir d'una pluja d'idees per facilitar l'espontaneïtat i la participació tot fent-nos preguntes com ara: «Què passaria si un nen es quedés tancat una nit a l'escola?». Va ser una activitat difícil: la influència, tant mediàtica com de l'entorn, es feia notar en alguns temes recurrents com ara el futbol, les històries de terror o la violència. El mestre aquí va jugar un paper important tan reconduint la discussió perquè ells mateixos fessin una bona elecció i descartessin temes inapropiats (és fàcil, en aquestes edats, caure en la truculència o en el masclisme, per esmentar alguns exemples), com orientant la viabilitat de les propostes tenint en compte factors com el nombre de personatges, la complexitat de l'argument o els diferents escenaris suggerits. D'aquesta manera, finalment cada grup va consensuar el seu propi argument, el qual van resumir per escrit en menys de deu línies.

El procés de creació: el guió (2 sessions)

En aquest apartat de l'activitat, s'hi va haver de posar en pràctica tot allò que s'havia après sobre el llenguatge del còmic, és a dir, van haver de transformar aquelles deu línies en una proposta visual, la maqueta de la fotonovel·la. El treball en equip va consistir a dissenyar cada fotograma o vinyeta definint quatre aspectes bàsics: contextualització de l'acció, el tipus de pla, el punt de vista i el text. Tot aquest treball es va recollir en un graella facilitada pel mestre i limitada a un màxim de quinze espais que havien de correspondre's amb els fotogrames. Aquí tenim una mostra del disseny de tres dels fotogrames que van sorgir:

Dues nenes porten dos globus de diferent color.

PLA MITJÀ.
NORMAL

Nena 1: «*quins globus més bonics ens han regalat!*»

Un nen les espia des del darrere d'un arbre.

PLA CONJUNT.
NORMAL

Nen: «*Quina ràbia, jo no en tinc!*»

El nen ensenya una agulla.

PLA PRIMER.
CONTRAPICAT

Nen: «*Ara els punxaré*»

El procés de creació: l'escenificació (1 sessió)

El pas següent va ser distribuir els papers dels actors, triar el millor escenari possible dins del recinte escolar i disposar d'un mínim d'*atrezzo*. Això no va ser gens complicat, perquè els alumnes ja s'havien anat organitzant en les sessions precedents. En el moment d'escenificar cadascuna de les vinyetes (les anomenàvem així per seguir utilitzant el llenguatge del còmic), els alumnes van exterioritzar un bon sentit del humor i molt bona predisposició. Cada escena es va fotografiar diverses vegades per poder escollir després la millor opció, fins i tot es va fer alguna modificació del disseny inicial perquè es va considerar que el canvi millorava el resultat final. Això es pot veure en la tercera vinyeta de l'exemple, en la qual es va substituir el punt de vista contrapicat previst inicialment. Aquestes fotos les va fer el mestre i, en alguna ocasió, algun dels alumnes. Aquí tenim les fotografies que corresponen al disseny dels tres fotogrames de l'apartat anterior:

El resultat final: l'edició (1 sessió)

La darrera sessió es va dedicar a revisar tot el material, ordenar-lo i confeccionar la fotonovel·la. Primer van escriure els textos utilitzant l'ordinador i els van imprimir per poder-los incorporar al muntatge en forma de fumet. Es van imprimir les fotos en 10x15, es van retallar i es van enganxar en una cartolina seguint l'ordre del guió. Finalment, s'hi van sobreposar els fumets. Els treballs es van exposar en un lloc visible i van ser aplaudits per tothom.

Temps després, quan ja tots els alumnes havien pogut fer aquesta activitat, es va fer un pas més enllà i es va transformar cada fotonovel·la en un muntatge audiovisual. Només va caldre que els diferents

protagonistes passessin el text escrit a text oral enregistrant la seva veu amb el programa *Audacity*. El mestre va acoblar imatge i so amb el programa *FotoAngelo*, fet que va donar com a resultat un seguit de curtmétratges que es van visionar a final de curs.

Valoració

La valoració és molt positiva: la participació i l'entusiasme dels alumnes va anar creixent a mesura que avançava l'activitat, i aquells que encara no l'havien feta, ja frisaven. El clima de treball a les diferents sessions va ser de col·laboració perquè es va entendre que el resultat final depenia de la cohesió del grup. Tot plegat va propiciar que els alumnes es mostressin receptius als continguts treballats i que fossin capaços de portar-los a la pràctica amb un grau de significació important. L'èxit de l'experiència, sens dubte, va ser conseqüència del grau constant de motivació que van mantenir els alumnes, entre altres coses per les ganes que tenien de veure el producte del seu treball i mostrar-lo a la resta de companys.

Podeu trobar més informació referent al llenguatge del còmic a la pàgina web <<http://www.xtec.es/~pribas/index.htm>> i al quadern virtual <http://clic.xtec.cat/qv_biblio/act.jsp?activity_id=175>.

Una de les activitats de l'IES Salvador Espriu per dinamitzar la lectura a l'ESO és el taller de còmic, que valoren com una eina eficaç per al progrés acadèmic dels alumnes.

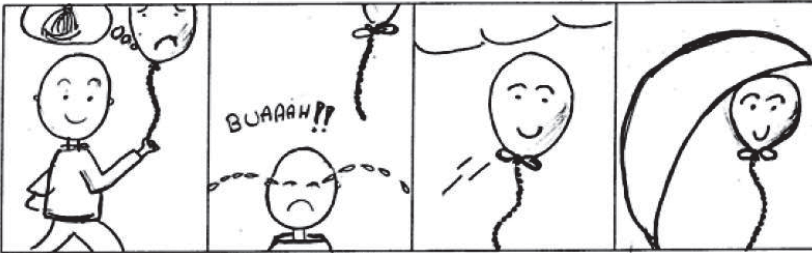
Taller de còmic a l'Espriu

***Anna Malvesí
i Teresa Palou***

El Pla Lector de Salt és un projecte impulsat per les *biblioteques públiques de Salt* i el *Pla Educatiu d'Entorn d'aquest* municipi. En el marc del Pla Lector, fa tres anys que l'institut Salvador Espriu participa en el Taller del Còmic que coordina la Biblioteca Coma Cros.

El document marc de l'Ajuntament defineix el Pla d'Entorn com «un projecte conjunt de l'Ajuntament de Salt i el Departament d'Educació de la Generalitat, que es va iniciar el 2005 amb la finalitat de donar una resposta integrada i comunitària a les necessitats educatives dels alumnes» i té com a objectiu general, segons el mateix document, «implicar tots els àmbits que intervenen en el territori, des dels centres, la inspecció i els serveis educatius, passant per les entitats i associacions del municipi, les AMPA i l'Ajuntament, i aconseguir l'èxit educatiu de tot l'alumnat en totes les dimensions (personal, social, acadèmica i laboral), així com la promoció de la cohesió social i el foment de l'ús de la llengua catalana».

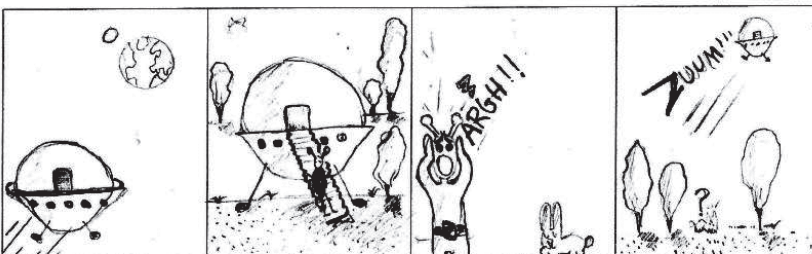
L'objectiu concret del nostre centre era dinamitzar la lectura, per això hem participat durant tres anys en el projecte que va impulsar l'Administració sota el nom PLA LECTOR PUNT EDU 2006-2008, i ara el de 2009-2012 amb el format de PLA LECTOR de centre. La voluntat, des del començament d'aquesta activitat, ha estat que tots els

Tània Alsina - I.E.S. SALVADORESPRIU

grups de l'ESO llegeixin vint minuts cada dia. A partir d'aquest propòsit i al voltant de la lectura, fem diferents tipus d'activitats, una de les quals és el taller del còmic.

El taller pretén apropar l'estudiant a la lectura i l'elaboració de còmics. Per això es desenvolupa en tres etapes: la primera, d'aproximació al gènere, en què l'alumne/a es familiaritza amb els diferents tipus de còmics a través de lectures diverses que se'ls proporcionen des de la biblioteca. Serveix per despertar la curiositat dels alumnes, veure còmics clàssics com Tintin o Astèrix, Mortadelo y Filemón, Capitán Trueno, Spiderman, Batman, Superman, Mafalda o Els Barrufets, o iniciar-se en productes més «a la moda» com els manga de Sakura, Bola de Drac i Shin-Chan o l'obra de Quim Bou, gironí amb una línia més contemporània, que els acostava a realitats diverses, a geografies llunyanes i a comportaments especials que obren reflexions en els alumnes. La segona fase consisteix a treballar, amb un monitor especialista, la visió crítica: quines són les pautes d'elaboració, quins procediments es fan servir, quines estratègies narratives se solen utilitzar, com s'incorporen els sentiments, les emocions, els pensaments, les exclamacions, en el relat dibuixat... S'analitza també la progressió

Robert Costa - I.E.S. SALVADORESPRIU

de la narració i se'ls fa notar la feina que hi ha darrere de cada vinyeta, de cada dibuix i de cada pàgina. Sara Tornos explica en el recull final de l'activitat: ara «toca passar a l'acció, de veure que qualsevol de les anècdotes de la nostra vida quotidiana —a classe, al pati, a la plaça, un diàleg absurd entre col·legues, un comentari de la mare o el pare...—, fins i tot les nostres afeccions, poden ser transformades en una tira còmica ben original. I que no cal ser un crac del dibuix. Només cal clissar la idea, agafar un llapis i plasmar-lo dins una, quatre, sis vinyetes». L'etapa final consisteix en l'elaboració d'una tira còmica per part dels alumnes per mitjà d'una activitat lúdica i de creació per poder recollir tot el material que han elaborat deixant anar la imaginació i creant superherois estrambòtics, imaginant-se éssers que vénen d'un altre planeta i s'esgarrifren davant d'un conillet o convertint prínceps blaus en granotes. El recull es converteix en un *fanzine* (publicació feta per aficionats), en aquest cas amb els treballs dels alumnes de tots els instituts del municipi.

Tota aquesta feina es desenvolupa a través del Departament de Visual i Plàstica del centre (Narcís Romagós i Anna Serentill), de Sara Tornos, dinamitzadora del taller, i d'Anna Malvesí, coordinadora del Pla Lector.

Aquesta és la visió d'una alumna que va participar al taller:

«El taller, dirigit per la Sara, ens va mostrar diferents maneres de dibuixar i plasmar en un breu espai un mot o una frase que acompanyi la imatge.

»El *fanzine* sol tenir com a característica l'ús cromàtic del blanc, el gris i el negre, amb les respectives difuminacions que accentuen les formes dels objectes realitzats. El nostre fanzine té per títol “creem un personatge”. En el meu curs, que és tercer, van elegir crear bruixes, globus, ovnis, granotes i fer tires d'humor en general. Així que ja podíem començar. Tots ens vam posar a pensar un fet, una situació o una anècdota que poguéssim traslladar al paper; després pensàvem una paraula o més d'una que pogués ajudar a millorar la comprensió de la vinyeta; quan vam tenir això decidit, vam escollir el tipus de bafarada que ens agradava més o que ens semblava que s'adeia més amb el tema que havíem escollit i vam escriure-hi a dins.

»El més complicat semblava el dibuix, perquè no tots tenim bona mà i sovint ens fa por començar dibuixos que ja sabem que no ens sortiran bé, però aquí la Sara va tenir la paciència i l'encert de fer-nos creure que ho podíem fer tots bé i que només necessitàvem tenir algunes idees clares de com aconseguir alguns efectes. El cas és que, més o menys esquemàtics, els dibuixos van anar sortint i, el que era més agradable: s'assemblaven al que ens havíem proposat de fer.

»L'experiència va ser divertida i ens va fer conèixer molts còmics que ni sabíem que existien i molts tipus de fer-ne.

»Abans d'acabar l'activitat, la Sara va seleccionar unes quantes tires de les que havíem fet, les va posar sobre la taula i nosaltres vam dir què ens semblaven les tires dels nostres companys, i ells ens contestaven si havíem encertat o no el que havien volgut dir.»

Kannani Diakite - I.E.S. SALVADOR ESPRIU

El còmic és un mitjà eficaç d'aproximació a la lectura i a la creació literària dels nostres alumnes, perquè els permet desenvolupar habilitats que normalment queden restringides a l'assignatura de Plàstica (amb l'inconvenient que està marcada per un programa establert) o que no es poden manifestar en cap altra matèria. Els alumnes, a través dels dibuixos i dels projectes narratius que els acompanyen, fan una tasca creativa de notable dimensió, s'enfronten a dificultats que els fan progressar en la seva percepció de processos complexos que no han de veure des del punt de vista teòric, sinó que s'hi encaren des de l'experiència pròpia a través de les dificultats que els van sorgint.

En els diferents tallers portats a terme, el còmic s'ha demostrat una eina eficaç per al progrés acadèmic dels nostres alumnes.

L'autora dóna elements per utilitzar el còmic com a recurs al llarg de l'escolaritat, n'exposa les característiques didàctiques i els aspectes que s'han de tenir en compte per elaborar una historieta, i també facilita enllaços amb propostes concretes.

Còmic: expressió i comunicació

Criteris i recursos per a la selecció de còmics

El còmic és un mitjà i un art de comunicació més que no pas una senzilla aplicació de l'art. Les historietes comuniquen un llenguatge basat en una experiència visual de la qual participa el professional que les realitza i el públic lector.

**Rosa Aparicio
Beltran**

<<http://didacticacommic2010.blogspot.com/raparici@xtec.cat>>

El mitjà còmic conté valors didàctics dels quals ens podem servir per afavorir les competències comunicatives i expressives de l'alumnat. El còmic estimula i afavoreix la creativitat i l'expressivitat alhora que entreté.

Treballant amb les historietes aprofitem el bagatge cultural audiovisual de l'alumnat. Els/les alumnes estan acostumats a llegir còmics, els agraden. N'hi ha que fins i tot han après a llegir amb els còmics. És un recurs que tenen interioritzat des de molt petits. Per estimular el seu interès és molt convenient fer-ho a partir de les seves aficions.

A més, el còmic és un mitjà que, per la simplicitat dels materials emprats, permet introduir de manera fàcil l'educació audiovisual a l'aula.

Per tot això, val la pena utilitzar aquest recurs al llarg de l'escolaritat, programant unitats didàctiques, tallers, racons, projectes interdis-

ciplinaris, matèries optatives..., que treballin els elements del llenguatge i la tècnica del mitjà, així com proposar la lectura de còmics a la biblioteca escolar.

1. Característiques didàctiques del còmic

1.1. La interdisciplinarietat

La interdisciplinarietat del mitjà afavoreix l'aprenentatge de les diverses àrees curriculars i facilita que es pugui treballar una sèrie de temes tots integrats.

Desenvolupa competències relacionades amb la creació plàstica a l'àrea d'educació visual i plàstica i lingüístiques i comunicatives, de producció de textos, estructura narrativa, gèneres..., a l'àrea de llengües. Pot servir de reforç a l'àrea d'educació visual i plàstica: estudi del color, perspectiva, composició..., i a l'àrea de llengües: tipologia textual, comprensió lectora...

També es pot usar de suport documental en qualsevol àrea: còmics instructius per explicar un exercici o les normes d'un esport a l'àrea d'educació física; còmics històrics a l'àrea de Ciències Socials; còmics que exemplifiquin procediments o mecanismes a Matemàtiques o Ciències...

1.2. El gust per la lectura i les habilitats lingüístiques

Avui en dia, el còmic és un mitjà amb molta ascendència lectora voluntària entre la majoria de nens i joves.

Els còmics són lectura en un sentit més ampli del que se sol entendre per aquesta paraula. S'espera dels lectors una fàcil comprensió de la combinació d'imatge i paraula i el tradicional desxiframent del text. La lectura de còmics és un acte que té una doble vessant: percepció estètica i recreació intel·lectual. El lector exercita la facultat verbal i la visual.

L'escriptor Tom Wolf afirma que *«...la lectura de paraules no és sinó part d'una activitat humana molt més àmplia, que inclou el desxiframent de símbols, informació, integració, organització...*

En efecte, la lectura, en el seu sentit més ampli, pot considerar-se una forma d'activitat de percepció. La lectura de paraules només és una manifestació d'aquesta activitat, però n'hi ha moltes més: la lectura de dibuixos, de mapes, de diagrames, de notes musicals...».

Antonine Roux observa una altra característica de la lectura de còmics: *«El nen pot assimilar la imatge al seu ritme, fet que no passa amb la televisió. En realitat, procedeix a desxifrar la història de manera global fent un procés similar al principi d'hipòtesi psicològica en la lectura global».*

D'altra banda, hem de tenir en compte la lectura com a suport documental per a la realització de les historietes, sobretot la lectura de contes breus, que és essencial per ordinar trames, adquirir destresa narrativa i estimular la imaginació de l'estudiant.

El treball amb el còmic també afavoreix l'adquisició de l'ortografia, del lèxic i de les estructures morfosintàctiques, a través de l'elaboració dels textos.

1.3. *Valors psicològics*

La lectura i la realització d'histories potencia l'estructura lògica del pensament a través de la seqüenciació de les imatges. També pot ajudar a expressar els conflictes externs i interns, i aportar, així, un valor terapèutic.

1.4. *Sociabilitat*

Podem fomentar el treball i l'esperit d'equip si es formen parelles de guionistes i dibuixants, o bé equips similars als que hi ha en una cadena de muntatge de còmics: guionista, dibuixant, entintador, retocador, colorista...

D'altra banda, no podem oblidar que les historietes, igual que la resta de manifestacions artístiques, són un testimoni del temps en què s'han creat. Tal com ens diu Jean-Louis Deluette: *«El nen, dibuixant, descobreix el seu propi entorn alhora que reuneix dades de l'actualitat...».*

2. Aspectes a tenir en compte

2.1. *L'observació i la documentació*

Per elaborar una historieta o per realitzar qualsevol de les activitats relacionades amb l'aprenentatge del mitjà és bàsic que l'alumnat posi en joc la facultat d'observar.

La **percepció** de l'entorn sempre és selectiva i pràctica. Quan mirem, fem la selecció d'aquelles coses que ens aporten informacions relacionades amb les nostres necessitats i els nostres interessos. Per exemple, si tenim pressa, només mirem el rellotge. En aquest cas, la necessitat i l'interès de documentar la historieta ha de motivar l'observació tant de la realitat material com de tota mena d'imatges que puguin ajudar a elaborar un còmic amb correcció i eficàcia.

L'**observació** i la pràctica del dibuix augmenten el repertori d'imatges del cervell i, en conseqüència, es poden expressar les idees amb més originalitat i destresa. El professorat ha d'estimular l'observació, eina bàsica per al desenvolupament de la iconicitat, així com per a qualsevol activitat on la figuració ocupi un lloc predominant. L'observació alimenta la figuració plàstica. Es dibuixa amb més o menys encert segons la capacitat de figuració mental, la memòria i l'habilitat manual. El procés del dibuix parteix de l'observació: l'ull mira, hi ha el procés mental de la figuració, la ment emmagatzema i, finalment, la mà executa.

A part de l'observació directa de la realitat, com que la informació prioritària és gràfica, es pot recórrer a consultar els arxius documentals d'imatges, la comicoteca, o bé acudir a les biblioteques i a les llibreries especialitzades.

2.2. *Els arxius documentals d'imatges*

Poden ser diversos: fotografies, pintures, gravats..., de totes les èpoques de la història de l'art on es pugui observar la seqüenciació i la representació del moviment; fotografies per observar expressions facials i posturals, objectes, mecanismes, paisatge urbà i rural, arquitectura...; il·lustracions i vinyetes que continguin els diversos elements del

llenguatge del mitjà: onomatopeies, metàfores visuals i símbols gràfics, línies cinètiques...

Les imatges es poden retallar directament de revistes, suplement dominicals dels diaris, tebeos deteriorats, catàlegs... S'han de classificar per temes. El sistema d'ordenació pot ser divers. És recomanable el sistema de fitxes numerades i guardades en carpetes, capsos o qualsevol altre contenidor, el que més convingui a cadascú. Cal actualitzar els arxius, de tant en tant.

És convenient tenir-los a l'aula i, també, estimular l'alumnat perquè confeccionin els propis arxius, en funció de les seves preferències i necessitats. L'alumnat pot acudir voluntàriament als arxius per tal d'observar i documentar-se sobre qualsevol aspecte del mitjà o bé el professorat pot adreçar-los a l'arxiu quan els dibuixos no siguin satisfactoris. No es tracta només de dir «Això no està ben dibuixat», sinó d'orientar i oferir recursos: «Aneu a l'arxiu, busqueu la foto, la vinyeta o la pintura que us calgui i rectifiqueu o recomenceu el vostre dibuix».

Internet també és una font inesgotable d'imatges, a través dels cercadors convencionals o bé de pàgines temàtiques i especialitzades.

2.3. L'ambientació de l'aula

Per estimular l'observació també serà convenient l'ambientació de les parets de l'aula amb tot tipus d'imatges:

- Imatges dels tipus de plans i les angulacions.
- Imatges dels diversos tipus de globus.
- Abecedaris amb lletres diferents.
- Vinyetes riques en línies cinètiques.
- Vinyetes riques en metàfores visuals.
- Cos humà (home-dona): esquelet, musculatura, encaix anatòmic...
- Cares amb moltes expressions facials.
- Llistes d'onomatopeies en castellà i en català.

Tot i la conveniència d'incidir en l'observació i la documentació, s'ha d'anar amb compte de no escapçar les dots creadores de l'alumnat.

2.4. *La comicoteca*

Una altra font de documentació és la **comicoteca** del centre. Quan es treballa el còmic, és convenient que l'alumnat porti els seus còmics de casa, fet que ens permetrà obtenir informació sobre els seus gustos i coneixements.

La revisió del servei de préstec de la comicoteca i dels materials que ha aportat l'alumnat, durant un curs escolar, pot orientar l'ampliació del fons documental.

Actualment, tenim la sort que s'ha començat a editar i reeditar força còmics en català. Podeu consultar-ne catàlegs a: <<http://www.grupelsisards.cat/comic/index.htm>; <http://comic.cat/>>.

2.5. *Biblioteques i llibreries especialitzades*

Fora del centre, es pot adreçar l'alumnat a les biblioteques i a les llibreries especialitzades, tot i que aquestes incursions seran més útils al professorat. Hi ha biblioteques municipals especialitzades en còmic, com ara la Biblioteca Tecla Sala de l'Hospitalet de Llobregat o la de Can Fabra de Barcelona. Les llibreries especialitzades i algunes grans superfícies també en tenen molta oferta.

3. **Algunes propostes didàctiques**

Us presento algunes propostes didàctiques que es basen en la lectura de còmics i que podeu trobar a Internet. Totes tenen una estructura similar i incrementen el grau de dificultat segons els cicles i les etapes educatives. Us facilito els enllaços web per accedir als dossiers.

Totes les propostes presenten la mateixa estructura: comencen amb **dades generals** sobre les lectures: autoria, fitxa bibliogràfica, síntesi argumental; contenen un **quadern per a l'alumnat** amb exemples i activitats sobre diversos elements del llenguatge narratiu i del llenguatge còmic. Inclouen activitats d'anticipació per abans de llegir i activitats per després de llegir: comprensió lectora, espais, vinyetes, plans i els angles de visió, personatges, expressions facials, gestos i postures del cos, tipus de lletres, onomatopeies, globus, metàfores visuals, textos,

narració i muntatge, seqüències, temes d'interès; també hi ha una **guia per al professorat** amb orientacions didàctiques, suggeriments, exemples i ampliacions de les activitats del quadern i la solució de les activitats.

Completa les propostes un annex amb plantilles per poder fer o ampliar les activitats del quadern de l'alumnat i altres informacions addicionals.

Educació Primària

El dossier de Primària consta de tres propostes didàctiques, una per a cada cicle educatiu, sobre els còmics següents:

Cicle inicial - <<http://cort.as/0PpA>>.

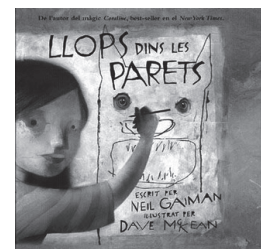
Títol	<i>Una sorpresa per al peix Kiki</i>
Autor i il·lustrador	Jacques Duquennoy
Editorial	Baula
Col·lecció	La Colla dels Fantasmies
Format	215 x 165 mm
Enquadernació	Cartoné
Pàgines	32
Preu aproximat	5 •

La Laura, el Jordi, l'Eduard i l'Enric són quatre fantasmies que viuen en un castell. Amb ells conviu un peix, en Kiki, que s'avorreix molt dins la peixera. L'Enric té la genial idea d'instal·lar una porta corredissa a la cambra de bany i obrir l'aixeta de la banyera. L'aigua vessa per la torre del castell i l'inunda tot.

Cicle mitjà - <<http://cort.as/0PpB>>.

Títol	<i>Llops dins les parets</i>
Autors	Neil Gaiman [escriptor] Dave McKean [il·lustrador]
Editorial	Astiberri
Enquadernació	Cartoné amb sobrecoberta
Pàgines	56
Preu aproximat	15 •

La Lucy viu en un casa als afores amb els seus pares i el seu germà. Està convençuda que hi ha llops dins les parets, però la seva família no s'ho creu. Un dia els llops surten de les parets i la família se'n va de la casa i s'instal·la en el jardí. Tot ho veuen perdut i pensen a buscar un altre lloc per viure. Però la Lucy no està disposada a perdre casa seva i amb el seu giny i valor aconseguirà fer fora els llops.

Cicle superior - <<http://cort.as/0PpC>>.

Títol	<i>El Vampir va a l'escola</i>
Guionista i dibuixant	Joan Sfar
Color	Walter
Editorial	Alfaguara. Grup promotor
Data	2005
Enquadernació	Cartoné
Mides	22x29 cm
Pàgines	32
Preu aproximat	11 •

El Vampir, fill de l'Holandès Errant i de la vampiressa Pandora, s'avorreix a casa, tot i que li fan companyia els monstres i el seu gos Fantomàquet. Vol anar a l'escola, però hi ha l'inconvenient que només pot anar-hi de nit i així no aconsegueix tenir mai amics de la seva edat. Enmig de l'avorriment, el Vampir comença a rebre i escriure un seguit de misteriosos missatges secrets. A través d'ells coneixerà en Miquel, un nen humà que l'embolicarà en una pila d'aventures.

Guia per al professorat de Primària - <<http://cort.as/0PpD>>.

Educació Secundària

El dossier de Secundària consta de dues propostes, una per a cada cicle d'ESO i Batxillerat.

1r cicle d'ESO - <<http://cort.as/0PpG>>.

Títol	<i>Sakura, la caçadora de cartes</i>
Autoria	CLAMP
Editorial	Glénat
Data edició en català	2007

Data edició original	1996
Pàgines	192
Preu aproximat	5 •

La Sakura Kinomoto és una nena de deu anys, estudiant de Primària, que viu amb el seu pare, en Fujitaka, i el seu germà Tòya, a la ciutat de Tomoeda, al Japó. Un dia que està sola a casa seva sent uns sorolls estranys a la biblioteca del seu pare i es troba un llibre vell que conté unes cartes que el vent escampa per Tòquio. Del llibre, en surt Keroberos, un petit animaló alat que encomana a la Sakura la missió de recuperar-les. La recuperació de les cartes és molt important, ja que si despleguen els seus poders, una terrible desgràcia pot caure sobre la terra.

Guia didàctica per al professorat - <<http://cort.as/0PpI>>.

2n cicle d'ESO i Batxillerat - <<http://cort.as/0PpH>>.

Títol	<i>Barcelona a trenc d'alba</i>
Dibuixant	Alfonso Font
Guionista	Juan Antonio de Blas
Editorial	Glénat
Pàgines	48
Preu aproximat	12 •

Quatre cadàvers apareguts en el port no era un fet especialment destacable en una època convulsa abundant d'enfrontaments entre grups anarquistes i els pistolers de la patronal. El periodista Pere Marsé, antic company d'armes de Pancho Villa, estirarà el fil del que semblava una batussa més per trobar-se amb una intricada trama, tant criminal com política, en la qual participen personatges com Buenaventura Durruti, Antonio Escobar o Lluís Companys. Aquest és l'escenari i la gent d'aquest còmic, que transcorre a Barcelona l'estiu de 1923.

Guia didàctica per al professorat - <<http://cort.as/0PpJ>>.

Altres propostes per treballar a l'aula

- *Còmic: Expressió i comunicació.* Estudi exhaustiu sobre el llenguatge i la tècnica del còmic amb nombroses activitats d'aprenentatge per a cada un dels temes, unitats didàctiques i bibliografies diverses - <<http://cort.as/0Ppq>>.
- *Maleta de còmic.* Conté una proposta didàctica per a l'Educació Primària i l'Educació Secundària Obligatoria, estructurada en sis apartats (CRP Ciutat de l'Hospitalet) - <<http://cort.as/0Ppy>>.
- *Tintinaires.* Espai dins del web del CRP de l'Alt Empordà que recull activitats pedagògiques, bibliografia i webs recomanats al voltant de Tintín - <<http://cort.as/0Ppz>>.
- *Treballem i juguem amb el còmic.* Conté propostes didàctiques en format PDF i diapositives sobre història del còmic, entre d'altres materials - <<http://cort.as/0Pq>>.

Us animo a triar i remenar entre aquestes propostes i a posar-ne alguna a la pràctica. Gaudiu-ne!

Bibliografia complementària*

Llibres

- 75 anys del naixement de Tintín.* Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei de Biblioteques, 2004 (Dossier; 42).
- ALIBÉS RIERA, M. Dolors. *Com es fa un còmic.* Barcelona: Onda, 1990 (L'Espiell).
- BARBIERI, Daniele. *Los Lenguajes del cómic.* Barcelona: Paidós, 1993 (Instrumentos Paidós; 10).
- CHIVELET, Mercedes. *¡Menudos lectores!: los periódicos que leímos de niños.* Madrid: Espasa, 2001.
- El Còmic en la escuela: [exposició] Casa de Cultura Salvador de Madariaga, La Coruña, octubre - noviembre 1996.* La Corunya: Ayuntamiento, 1996.
- Comicòmic: El còmic a l'escola.* Palma de Mallorca: Moll, 1992 (Mar de Mots; 1).
- CUADRADO, Jesús. *De la historieta y su uso: 1873-2000: Atlas español de la cultura popular.* Madrid: Sins Entido: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2000.
- De còmics: Bibliografia selectiva.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007.
- Del tebeo al manga: Una història de los cómics.* Antonio Guiral (dir.). Torroella de Montgrí: Panini Comics, 2007-. [Són 12 volums i n'han sortit 7.]
- FARR, Michael. *Tintín: el somni i la realitat: La història de la creació de les aventures de Tintín: Hergé.* Barcelona: Zendera Zariquiey, 2002 (Biblioteca Tintín).

*Biblioteca
Rosa Sensat*

* Selecció de documents que podeu trobar a la biblioteca de Rosa Sensat.

- GARCÍA, Sergio. *Anatomía de una historieta*. Madrid: Sans Entido, 2004.
- HERGÉ. *El Taller del còmic: Aprenc a dibuixar i a contar una història*. Barcelona: Zendera Zariquiey, 2003 (Biblioteca Tintín. Català).
- KUBERT, Joe. *Cómo dibujar cómics: Superhéroes: El maravilloso mundo de Joe Kubert*. Barcelona: Martínez Roca, 2001.
- Seriosament: 25 arguments per la pau en còmic*. Barcelona: Fundació per la Pau, 2002.
- TRONDHEIM, Lewis; GARCÍA, Sergio. *Como hacer un cómic*. Vigo: Factoría K de Libros, 2009.
- Veinte años de cómic*. Antonio Guiral (dir.). Barcelona: Vicens-Vives, 1993 (Aula de Literatura; 14).
- VERGARA, Bernardo. *Un Siglo en viñetas: Guía de explotación didáctica*. Salamanca: Fundación Germán Sánchez Ruipérez. Centro Internacional del Libro Infantil y Juvenil, 1997.
- VICH, Sergi. *La Historia en los cómics*. Barcelona: Glénat, 1997 (Biblioteca Cuto; 1).

Articles

- «¿100 años de cómic?: Apuntes para una historia de la historieta española» [monogràfic]. A: *Clij*, núm. 85 (juliol/agost 1996).
- ASSOCIACIÓ PER A JOVES TEB. «Històries d'anada i tornada: Un còmic elaborat per joves del Raval per reflexionar sobre l'educació i la immigració». A: *Barcelona Educació*, núm. 49 (octubre 2005), p. 24-25.
- BREU PAÑELLA, Ramon. «Educar amb Tintín». A: *Guix: Elements d'Acció Educativa*, núm. 340 (desembre 2007), p. 57-71.
- CALVET RENEDO, Héctor; CALVET RENEDO, Sergio. «'Yo quiero un tebeo': Els còmics, un forat negre als fons de les nostres biblioteques públiques». A: *Item*, núm. 34 (maig/agost 2003), p. 7-28. Lliure accés: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/22592/22426>>.
- «*Cavall Fort*: 40 anys de còmic». A: *Cavall Fort*, núm. 945/946 (desembre 2001).
- «El Còmic» [diversos articles]. A: *Peonza: Revista Trimestral de Literatura Infantil*, núm. 88-89 (març-juny 2009), p. 2-256.
- «El cómic y las bibliotecas». A: *Educación y Biblioteca*, núm. 134 (març/abril 2003), p. 65-122.
- CUADRADO, David. «Algunes eines per a la selecció de còmics». A: *Item*, núm. 34 (maig/agost 2003), p. 85-94. Lliure accés: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/22602/22436>>.
- CUADRADO, David. «*La gestió i el desenvolupament d'una col·lecció de còmic: Tecla Sala*». A: *Item*, núm. 34 (maig/agost 2003), p. 79-84. Lliure accés: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/22601/22435>>.

- DEL VALLE GARCÍA, Amparo. «Como los superhéroes de los cómics». A: *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 398 (febrer 2010), p. 22-24.
- «Especial ilustración y comic» [diversos articles]. A: *Primeras Noticias: Revista de Literatura*, núm. 208 (2005), p. 35-89.
- FEDERACIÓ D'INSTITUCIONS PROFESSIONALS DEL CÒMIC.
«Benvinguts al Saló del Còmic: Passeu, passeu a la gran festa de les vinyetes». A: *Barcelona Educació*, núm. 39 (maig 2004), p. 28-29.
- FLÓREZ, Florentino. «Historietes balears = Historietas baleares = Comics in the Balearic Islands». A: *Oohéee: Estudis sobre la Creació i Edició Infantil i Juvenil*, núm. 5 (2008), p. 18-29.
- GUTIÉRREZ, Yesus; GUTIÉRREZ, Juan. «Cien historias para un siglo». A: *Primeras Noticias: Literatura Infantil y Juvenil*, núm. 174/175 (octubre/noviembre 2000), p.137-150.
- HERNÁNDEZ CAVA, Felipe. «La intensidad concentrada: El Capitán Trueno cumple 50 años». A: *CLIJ*, núm. 195 (juliol-agost 2006), p. 31-36.
- HERNÁNDEZ RANZ, Olalla. «Sobre la novel·la gràfica i d'altres històries». A: *Faristol*, núm. 61 (juliol 2008), p. 3-4. Lliure accés: <http://www.clijcat.cat/faristol/descargas/61/1_61.pdf>.
- HERVÁS FERNÁNDEZ, Glòria. «El cómic en la enseñanza de la lengua y literatura de la Educación Secundaria». A: *Primeras Noticias: Literatura Infantil y Juvenil*, 174/175 (octubre/noviembre 2000), p. 121-124.
- JARNE ESPARCIA, Nacho. «El cómic en el cine: Una extraña pareja». A: *Making Of*, núm. 42 (2006), p. 5-14.
- «Los cómics en el cine». A: *Primeras Noticias: Literatura Infantil y Juvenil*, núm. 174/175 (octubre/noviembre 2000), p. 57-73.
- LLADÓ I POL, Francisca. «El còmic infantil i juvenil a Mallorca = El cómic infantil y juvenil en Mallorca = Comics for children and adolescents in Mallorca». A: *Oohéee: Estudis sobre la Creació i Edició Infantil i Juvenil*, núm. 1 (1r semestre 2006), p. 36-42.
- MARTÍN, Antonio. «Los cómics de superhéroes en España». A: *CLIJ: Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil*, núm. 151 (juliol/agost 2002), p. 44-54.
- MERLO, Juan Carlos. «Siglo xx: Lo que leen los niños: Historietas, tiras cómicas y tebeos». A: *Educación y Biblioteca*, núm. 134 (març/abril 2003), p. 20-23.
- «Per què creus que quan es pensa en la lectura infantil i juvenil es deixa de banda el còmic». A: *Faristol*, núm. 45 (març 2003), p. 16-17.
- QUINTANA TRIAS, Lluís. «Blueberry: cómic cinematográfico». A: *CLIJ: Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil*, núm. 179 (febrer 2005), p. 54-56.
- RODRÍGUEZ SÁNCHEZ, María de los Ángeles. «Tebeos infantiles y legislación en la España de los años cincuenta». A: *Lazarillo*, núm. 20 (2008), p. 17-24.

- ROIG, Sebastià. «*Quan el còmic es converteix en literatura*». A: *Item*, núm. 34 (maig/agost 2003), p. 55-64. Lliure accés: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/22596/22430>>.
- VÁZQUEZ SÁNCHEZ, Amparo. «Tebeo y cómic: nuevos lenguajes de trabajo en las aulas». A: *Revista de Literatura*, núm. 184 (2002), p. 26-31.
- VENTURA, Núria. «Els còmics a la biblioteca: un mar de dubtes». A: *Item*, núm. 34 (maig/agost 2003), p. 65-69. Lliure accés: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/22597/22431>>.

Webs

Butlletí Còmic Sala

<<http://www.l-h.es/biblioteques/teclasala/comics.html>>.

Publicació periòdica bimestral dedicada al còmic elaborada per la biblioteca Tecla Sala de l'Hospitalet de Llobregat. Ofereix articles de fons i ressenyes, així com llistes de novetats recomanades. La majoria dels articles i de ressenyes són originals i encarregats per la Biblioteca.

Federació d'Institucions Professionals del Còmic

<<http://www.ficom.com>>.

Institució sense ànim de lucre que es dedica a la promoció i la difusió del còmic a Catalunya. Entre les seves tasques destaca l'organització del Saló Internacional del Còmic de Barcelona.

Guia del còmic

<<http://www.guiadelcomic.com>>.

José Antonio Serrano és el principal encarregat d'aquesta pàgina web dedicada a oferir informació acurada i rigorosa sobre el món del còmic.

Tebeosfera

<<http://www.tebeosfera.com>>.

Pàgina dedicada a la investigació i a la difusió cultural del còmic.

Pintant somnis ha estat el resultat final d'una experiència interdisciplinària, d'un treball en equip i d'una exercitació de les competències bàsiques del nou currículum com són la comunicativa lingüística i audiovisual, l'artística i cultural, la matemàtica i la de l'autonomia i la iniciativa personal, portat a terme amb alumnes de quart de Primària durant tot un curs escolar.

Pintant somnis, espectacle de poesia, dansa i teatre

Xavier López Ortín

Mestre d'Educació Primària
<xlopez80@hotmail.com>

Gràcies a la màgia de l'educació, als docents moltes vegades se'ns permet somiar i poder sortir de les quatre parets de l'aula per obrir i crear nous projectes i il·lusions; i és aquest el motiu que m'ha fet plasmar les vivències i els moments viscuts en l'article que ara tens davant els ulls.

1. Una escola que creu en el món de l'expressió i la comunicació

A l'escola Duran i Bas del barri de les Corts de Barcelona, durant tot el curs passat hi vàrem poder gaudir i compartir una experiència enriquidora que es va treballar des de diferents àrees i amb diversos docents organitzats en equip.

El resultat final vàrem escenificar-lo davant d'un públic molt especial: l'equip docent, la resta de l'alumnat i les respec-

tives famílies, les autoritats del Districte de les Corts i de l'àmbit educatiu, a més de diversos professionals en dansa tradicional.

1.1. El perquè

Des de fa anys, l'escola Duran i Bas dedica als cursos de segon, de quart i de sisè de Primària una hora setmanal a l'estudi de la dansa i del moviment. Es treballa perquè l'alumnat «deixi anar» el seu cos, vivenciï els diferents tipus de moviments (*rodons, suaus, grans, lents, d'intensitat, ràpids...*), que experimenti caigudes a terra, que descobreixi el plaer de ballar plegats una coreografia, que s'interrelacioni amb els companys i les companyes, que practiqui la comunicació no verbal... Però, a més, durant tot el curs passat, a l'alumnat de quart de Primària se li va dedicar una sisena hora a **l'expressió oral i corporal**, perquè explorés i descobrís els registres del cos i de la veu portant a terme exercicis i jocs col·lectius i individuals d'expressió i **treballant la improvisació, la dramatització i la posada en escena.**

Un dels objectius que vàrem voler assolir era la potenciació de l'expressió corporal com a element de mediació i d'interrelació amb altres llenguatges; i així va ser, vam poder convertir un petit però il·lusionat somni en una autèntica realitat... **PINTANT SOMNIS!**

2. Com comença tot plegat?

Després d'unes setmanes de treball amb l'alumnat, i de portar a terme diferents jocs, exercicis per perdre la vergonya i per *trencar el gel*, de desbloqueig d'emocions, de representar contes corporals..., m'adonava que aquell grup de cinquanta nens i nenes cada vegada demanava més, que a cada classe posaven el llistó més alt, i dia rere dia estaven més motivats..., fins que vaig arribar a la conclusió d'encetar una activitat més ambiciosa. Després de presentar la proposta a la direcció de l'escola i de coordinar-me amb la mestra de dansa i amb l'equip de docents del cicle, els quals van donar suport al projecte, vaig començar aquesta feina il·lusionadora.

3. Com van organitzar-se?

3.1. Dades generals

Curs escolar	Segon curs de cicle mitjà (4t)
Nombre d'alumnes	50 (25 de 4tA+25 de 4tB)
Àrees i equip docent implicat	Llengües catalana, castellana, anglesa, Plàstica, Música, Educació física, Dansa i Informàtica
Temporització	De finals del primer trimestre a inicis del tercer trimestre
Coordinació i creació	Tutor de 4t A
Dedicació setmanal	1 hora (<i>dansa</i>) i 1 hora (<i>teatre</i>)
Suport extern	Famílies alumnat (<i>vestuari i maquillatge</i>) Direcció del centre

3.2. Pas a pas: programació a seguir

L'objectiu fonamental de l'activitat no era fer un gran espectacle amb grans actors o actrius, ni grans ballarins, sinó que havia de ser un espectacle de Sentiments i emocions. El repte principal era aconseguir que tot l'alumnat descobrís el gust pel teatre, la poesia i la dansa. A continuació, a partir de tres grans blocs (*imatges i música, poemes, dansa i teatre*) s'explicarà detalladament la programació que es va portar a terme.

A) Imatges i música

A partir d'unes fotografies escampades per l'aula i prèviament classificades segons quatre colors diferents (*blau, groc, verd i vermell*), l'alumnat, organitzat en grups de sis persones, va haver d'interpretar-les tot buscant-hi una relació entre elles, un per què estaven repartides d'aquella manera.

Tot seguit, ja classificades per colors, van haver de pensar com poder presentar les sensacions, l'energia, les situacions, els records... que els hi havien transmès.

Les conclusions a què arribaren van ser diverses i cada grup les va explicar i raonar des del seu propi punt de vista. El resultat final va ser el següent:

	<i>BLAU</i>	<i>GROC</i>	<i>VERMELL</i>	<i>VERD</i>
Classe 4t A				
Grup 1	Tranquil·litat	Energia	Sensibilitat	Esperança
Grup 2	Relaxació	Paciència	Amor / Passió	Tranquil·litat
Grup 3	Mar	Llum	Foc / Ira	Natura
Grup 4	Alegria	Estiu	Ràbia / Perill	Llibertat
Classe 4t B				
Grup 5	Pau	Amics	Tendresa	Esperança
Grup 6	Pluja	Il·lusió	Infern	Amistat
Grup 7	Felicitat	Excitació	Por	Parella
Grup 8	Aigua	Estiu	Sang	Vegetació

58 Experiència interdisciplinària

El següent pas va ser posar a cada imatge una **expressió amb el cos**, per exemple a la imatge d'una rosa de color vermell se li va assignar una expressió d'amor, de carícies.

Quan cada imatge tenia l'expressió del cos pensada i treballada, va ser el torn d'afegir-hi una **veu**. En el cas de l'exemple anterior, es van buscar uns sons tendres i suaus, i així successivament fins que cada grup anava treballant els quatre colors.

Posteriorment, durant una setmana, fora de l'escola i amb l'ajut de les famílies, l'alumnat havia de **buscar diferents tipus i estils de música** (cançons actuals, bandes sonores, música clàssica, música electrònica, música contemporània...) que els recordés i motivés les sensacions i les emocions viscudes dels diferents colors treballats, per tal que en properes sessions les poguessin escoltar i treballar fins a arribar a escollir-ne una per poder-la coreografiar.

A cada classe de música es dedicava uns minuts a analitzar correctament els diferents tipus de músiques i a treballar les frases musicals de cada peça escollida.

B) Poemes

Amb l'estudi de diferents poemes de la literatura universal, de les seves parts i de la seva elaboració, **vàrem començar a crear les nostres pròpies poesies** amb les diferents llengües que estudiem a l'escola: catalana, castellana i anglesa.

A més, a l'aula d'informàtica el treball es va especialitzar en l'elaboració d'un dossier amb tot el material preparat.

A partir de la selecció feta, es va començar un treball progressiu d'escenificació dels poemes, tot treballant l'entonació, l'expressió gestual, la respiració i les actituds emocionals.

C) Dansa i teatre

Aquí és quan comença el treball de **creació de les diferents coreografies** i per a això es va tenir en compte:

- L'**ESPAI**, treballant les figures geomètriques, les direccions del cos i del grup de ballarins i ballarines.
- Els **MOVIMENTS** específics de cada dansaire, d'acord amb la música i tot permetent el desplaçament per l'espai.
- La **MUSICALITAT** dels moviments i de les emocions creades.

Abans dels assajos, els treballs de vestuaris i maquillatges i de la concepció de l'escenificació, també s'ha de tenir en compte la posada en escena o idea dramàtica. Aquest treball el van portar a terme el director i el creador del projecte.

En aquest cas, es van tenir en compte diferents elements perquè el resultat final fos interessant i comprensible per al públic, entre d'altres: l'alternança de l'alumnat de les diferents classes a l'hora de les aparicions; la presència de diferents personatges enmig de les danses i dels poemes perquè tot tingués un eix central...

El treball de vestuari i maquillatge es va dur a terme a partir de diferents imatges de conegudes representacions teatrals (*La Flauta Màgica, La Bella i la Bèstia...*) i tipus de *teatre i dansa (contemporània, clàssica, flamenc, tradicional...)*. Les famílies de l'alumnat van col·laborar en la confecció i l'elaboració de tot el vestuari i maquillatge.

Paral·lelament a la creació de l'espectacle, es varen dedicar unes sessions de l'àrea de visual i de plàstica, per treballar l'origen dels colors a partir dels pigments i el làtex. L'objectiu d'aquestes sessions era que l'alumne entengués d'on i com sorgia un color. Una vegada creats, es va portar a terme l'elaboració de diferents murals a partir de les emocions i de les sensacions que els transmetien les músiques i les imatges treballades.

3.2. El guió i els assaigs

L'ajuda, l'entusiasme per fer coses noves, les ganes de tirar endavant..., van

ser les pautes que quatre follets van donar a un pintor poc inspirat, cansat de la rutina i de cada dia fer el mateix.

Els follets del Món Màgic dels Colors, amb diferents poemes i coreografies, van posar color al dia a dia del pintor Martí, que durant la representació anava pintant un quadre, i de totes les famílies assistents.

A l'assaig del guió, sempre s'hi dedicava la primera part de cada classe i sessions extres fora d'horari escolar.

4. Un treball interdisciplinar

La riquesa i l'èxit d'aquest projecte van ser fruit de la implicació i del treball d'un equip de cicle. Cada docent, des de la seva àrea, va aportar la seva il·lusió i les seves ganes de fer-lo realitat. L'alumnat, en un període de temps concret, respirava, palpava, sentia... l'essència de Pintant Somnis a cada moment, a cada classe i, sempre, des d'una visió diferent!

60 Experiència interdisciplinària

Àrees	Tasca	Mestre/responsable
Llengua catalana	<ul style="list-style-type: none"> • Elaboració i selecció de poemes • Treball sobre la recitació de poemes i guió de l'espectacle 	Tutors de 4t A i de 4t B
Llengua castellana	<ul style="list-style-type: none"> • Elaboració i selecció de poemes • Treball sobre la recitació de poemes 	Tutors de 4t A i 4t B
Llengua anglesa	<ul style="list-style-type: none"> • Treball sobre la recitació de poemes 	Especialista de llengua anglesa
Música	<ul style="list-style-type: none"> • Treballar el temps musical de cada peça i analitzar els diferents estils de música 	Especialista d'educació musical
Visual i plàstica	<ul style="list-style-type: none"> • Crear els quatre colors a partir de pigments i pintar murals 	Tutor de 4t A
Informàtica	<ul style="list-style-type: none"> • Recerca d'informació i d'imatges sobre els quatre colors • Recerca de poemes • Elaboració d'un petit dossier 	Tutor de 4t A i coordinadora TIC
Dansa (<i>educació física</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de les coreografies del color blau i color vermell 	Especialista Ed. Física i dansa
Teatre (<i>llengua catalana</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de les coreografies del color groc i del color verd • Creació i assaig de l'espectacle 	Tutor de 4t A

5. El gran dia, l'esplai

Amb motiu del **Dia Internacional de la Poesia**, vàrem aprofitar l'ocasió per presentar el treball portat a terme. No es va fer en un escenari convencional o a la italiana, tal com estem acostumats a veure-ho quan anem al teatre, sinó en un espai obert i polivalent, amb llum natural i amb el públic assegut a unes grades de formigó. Vàrem treballar al gimnàs de l'escola.

Dies abans de l'estrena, i sobretot el mateix dia, a l'escola es respirava i es palpava la màgia de la dansa i del teatre i es notaven també els nervis a flor de pell.

6. Avaluació

Aquesta experiència es va poder avaluar a partir dels tres àmbits que hi teníem implicats: el professorat, l'alumnat i les famílies.

En primer lloc, amb l'alumnat es dedicaven uns minuts, en acabar cada sessió, per compartir les sensacions, les inquietuds i les vivències que havia tingut durant la classe. Una vegada presentat l'espectacle, es va recollir l'opinió de cada alumne.

Segonament, l'equip de mestres també va aportar la seva valoració. Un dels fets que van valorar va ser la de treballar en equip, ja que moltes vegades, per diferents motius, hi ha la tendència a treballar individualment.

Finalment, les famílies també van avaluar la feina que es va portar a terme amb els seus fills i filles. Tant de manera indirecta com directa (elaborant el vestuari, els maquillatges, la perruqueria; fent l'estudi del guió amb els seus fills, o participant en els assaigs extres...). I, és clar, també van dir-hi la seva.

Per tant, com a avaluació final, i sempre tenint el compte els tres àmbits implicats, podem dir que aquesta experiència interdisciplinària va resultar molt interessant i profitosa. **Va ser un cúmul de molta energia, de molta força, de molt de treball..., que es va convertir en expressió, en comunicació, en valors educatius, en l'aprenentatge de la tècnica de respiració, en el domini del cos, en la facilitat per memoritzar un guió..., en definitiva, en MOVIMENT AMB DIÀLEGS.**

7. Conclusions

La pràctica de la dansa, de l'expressió i del teatre és una eina que ens permet vivenciar de manera més personal els coneixements del currículum reflectits en diferents àrees com poden ser l'Educació

62 Experiència interdisciplinària

visual i plàstica, les Matemàtiques, el medi Social i Natural, l'Educació física...

La descoberta de l'expressivitat del cos, la recerca de noves sensacions, de nous moviments... des d'una perspectiva creativa ens fa adonar d'una nova visió; hem d'entendre la dansa i el teatre com allò que són, un llenguatge artístic i una matèria que es pot treballar a partir de qualsevol tema que s'estigui estudiant dins l'aula, com per exemple, les festes, els diferents tipus de paisatge, la història, els colors, l'espai, les

cultures tant les de la resta del món com la catalana, que ens és pròpia...

Com a conclusió final, l'equip que ha dut a terme aquesta experiència ha pogut veure, entendre i recollir que tant **la dansa com el teatre i la poesia són eines que ens permeten vivenciar de manera més personal i profunda els coneixements del currículum**, reflectits en el desenvolupament de les competències bàsiques següents:

Competència lingüística i audiovisual	L'expressió corporal està estretament vinculada amb l'expressió verbal; quan hi hagi una bona expressió amb el cos, hi haurà una bona expressió de veu.
Competència matemàtica	Els conceptes d'espai, de temps, de símbols, de formes d'expressió, de nombres..., ens ajuden a entendre el funcionament d'una dansa i del moviment.
Competència artística i cultural	És important que hi hagi una gran motivació per crear i comprendre l'art, i és important que tingui un temps i un lloc on ubicar-lo.
Competència d'autonomia i iniciativa personal	Entendre i conèixer com funciona el nostre cos està íntimament relacionat amb el desenvolupament de la nostra autoestima i la nostra personalitat.
Competència social i ciutadana	Ens ajuda a respectar el moviment de l'altre, a posar-nos al lloc de l'altre, a entendre que ningú és igual i que tothom és vàlid per a alguna cosa.

Per tant, el treball de les ARTS ESCÈNIQUES ens ha permès comprovar de primera mà com la utilització de tots aquests recursos al llarg de l'aprenentatge curricular dels nostres alumnes ens pot ajudar a aconseguir que tinguin una autoestima més alta, una gran sensibilitat, que puguin entendre les emocions... En definitiva, que siguin millors estudiants i demà, MILLORS CIUTADANS!

És per aquest motiu que des de l'Escola Duran i Bas us convidem a pintar els vostres somnis de diferents colors.

8. Bibliografia

RENOBELL SOLER, G.. *Todo lo que hay que saber para bailar en la escuela*. Barcelona: INDE Publicaciones, 2009.

L'article mostra propostes i dona diversos exemples d'activitats a l'aula orientades a l'adquisició de competències bàsiques proposades en el currículum.

Estratègies per fer avançar les activitats habituals de l'aula cap a l'aprenentatge competencial

Roser Canals Cabau

<roser.canals@uab.cat>

Professora de Didàctica de les Ciències Socials.
Inspectora d'Educació

Si el desenvolupament de competències bàsiques es defineix en el currículum com l'aplicació de coneixements, d'habilitats i d'actituds per a la resolució de problemes de manera eficaç, com podem caracteritzar les activitats d'aprenentatge que condueixen a la seva adquisició? El disseny curricular proposa que el dispositiu didàctic per a l'aprenentatge competencial es caracteritzi per:

- ✓ La funcionalitat, que suposa l'aplicació dels aprenentatges a diferents situacions i contextos.
- ✓ La transversalitat, entesa com la integració dels aprenentatges que es fan mitjançant diferents tipus de continguts.
- ✓ El desenvolupament de l'autonomia de l'alumnat a través de les estratègies

64 Competències bàsiques

didàctiques que situen l'alumnat com a protagonista del seu propi procés d'aprenentatge.

Perquè l'aprenentatge sigui funcional l'alumnat ha de poder reconèixer que allò que aprèn serveix per entendre com és el món i per què és així. També ha de facilitar la resolució de problemes pràctics i connectar amb la realitat i les seves experiències. Així, doncs, es reconeix la funcionalitat en la mesura que un aprenentatge es pot transferir a altres contextos i situacions noves.

Perquè l'aprenentatge sigui transversal ha d'integrar continguts diversos i de diferents àrees, continguts que s'apliquen a la interpretació i la resolució de problemes des d'una perspectiva global i interdisciplinària.

Perquè l'aprenentatge desenvolupi l'autonomia de l'alumnat, els nois i les noies han de prendre consciència de com aprenen i de com seleccionen i apliquen determinats coneixements a la resolució de problemes i de situacions diverses. Aquesta consciència permet identificar què s'aprèn i com s'aprèn (aprenentatge estratègic) i permet continuar aprenent.

Un canvi en el plantejament de les activitats a l'aula és de gran importància per a l'adquisició de les competències bàsiques que proposa el currículum. Per això convé que els docents examinin les activitats que habitualment proposen als seus alumnes perquè puguin orientar-les cap a un aprenentatge més competencial. Vegem algunes propostes i exemples:

1. Sovint les activitats es presenten de manera descontextualitzada. Els alumnes podran reconèixer la seva funcionalitat si aquestes activitats s'integren en situacions semblants a les del món real. Per exemple:

- *Calcula el 20% de 2500.*

Es pot plantejar així:

- *La Marta té 37 • que li van regalar pel seu aniversari. Vol comprar un vestit que costa 35 •. A la botiga ha vist que les rebaixes comencen al cap de set dies i que tots els articles tindran un 20% de descompte. Quants euros més pagaria pel vestit abans de les rebaixes? Explica quins avantatges i quins inconvenients trobes en el fet que la Marta compri el vestit abans de les rebaixes o durant les rebaixes. Quin sentit creus que té per als comerciants fer la temporada de rebaixes?*

En l'exemple següent s'observa la diferència entre plantejar exercicis o proposar la resolució de problemes. Aquest és un exemple dels exercicis de tipus «reproductiu» que se solen plantejar perquè l'alumnat adquireixi un contingut conceptual o procedimental.

- *Troba el centre, el radi i les coordenades dels punts d'intersecció de la circumferència $x^2 + y^2 + 8x - 9 = 0$ amb els eixos de coordenades.*

En canvi, la resolució d'un problema és la transferència i l'aplicació de continguts diversos a una situació contextualitzada que

requereix trobar solucions o alternatives al problema.

- *En una casa de veïns es vol fer una millora a l'edifici. Per dur-la a terme cada veí haurà de pagar 60 €. En la reunió de la comunitat per aprovar l'obra, hi ha vuit veïns que es neguen a pagar, de manera que si es fes l'obra, els que hi estan d'acord haurien de pagar 75 €. Quants veïns estan disposats a pagar? Com convenceríeu els altres veïns de la importància que té fer*

aquestes millores? Creus que és justa la mesura proposada per la comunitat? Proposaries una altra solució? Busca informació sobre l'obligació de pagar la quota establerta en una comunitat de veïns.

2. Una activitat pot desenvolupar les competències bàsiques segons l'estratègia que hagin d'aplicar els alumnes per dur-la a terme. Per exemple:

– Llegeix la notícia següent i resumeix la idea principal del problema que planteja.

FORA DE JOC

Els últims incidents ocorreguts en el futbol italià revifem el debat sobre la violència en l'esport

José Lacruz (*Periòdic de l'Estudiant*)

<http://www.periodicodelestudiante.net/noticia.asp?*pkid=207>

El debat torna a sorgir. És possible eradicar la violència en l'esport? La polèmica ha tornat a saltar després dels greus disturbis viscuts a Itàlia amb motiu del derbi de futbol que enfrontava els equips de Catània i de Palerm. El resultat: un policia mort, 70 ferits, mitja dotzena de detinguts i nombrosos danys materials. El pitjor ha estat la mala imatge de la lliga italiana i la falta de civisme de la qual han fet gala els afeccionats radicals. Tot això en un país que s'havia alçat a l'estiu com a campió mundial de futbol i que viu l'esport rei amb intensitat. Però la violència en l'esport no s'ha de reduir en exclusiva al futbol. Aquest és l'últim cas d'una interminable llista d'incidents on es traspasa la línia que separa l'afició i la passió per l'esport de l'agressió i la violència.

En lloc d'una activitat individual es pot plantejar com una qüestió per al debat que fomenti la discussió en grup:

- *Després de llegir la notícia indivi-*

dualment, contrasteu amb els companys el vostre punt de vista sobre el problema i arribeu a un acord que plantegi alguna alternativa al conflicte.

66 Competències bàsiques

3. Quan l'alumnat reconeix que allò que aprèn té a veure amb les seves experiències i les seves vivències, augmenta el grau d'implicació i de funcionalitat. Una senzilla estratègia pot consistir a plantejar les activitats interpel·lant directament els estudiants: «I tu què en penses?», «En aquesta situació, què faries...?». En segon lloc, cal contrastar el coneixement propi amb el dels altres a través de la discussió i el contrast de parers. D'aquesta manera es pot enriquir el propi coneixement, matisar-lo i fins i tot modificar-lo. Per exemple:

- *Defineix el concepte «solidaritat» i descriu una situació on es posi de manifest una acció solidària.*

En canvi, si s'interpel·la directament l'alumne, el noi o noia pren consciència que la qüestió té a veure amb ell o ella, per

acabar després construint el significat del concepte, en col·laboració amb els altres.

- *Pensa individualment: ets solidari? Justifica la teva resposta.*

- *Compara la teva resposta amb la dels teus companys i discutiu sobre: l'alumnat d'aquesta classe és solidari? Poseu-vos d'acord en les tres característiques que defineixen més bé la persona solidària.*

4. Les activitats no poden ser únicament una mera reproducció de la informació que proporciona el professor, el llibre de text o una pàgina web, sinó que han de facilitar a l'alumnat la recerca, la selecció, l'organització i la interpretació de la informació a partir de diverses fonts, perquè puguin donar-li sentit propi i convertir la informació en coneixement.

«Congo: La guerra del coltan», per Amy Goodman. *Historia y Vida*.
Dijous 6 nov. 2008

És el conflicte més letal des de la Segona Guerra Mundial. Més de 5 milions de persones han mort en els últims deu anys, i no obstant això segueix virtualment sense ser pres en compte i sense que se n'informi als Estats Units. El conflicte té lloc a la República Democràtica del Congo, a l'Àfrica central. La causa d'aquesta guerra són els recursos naturals que posseeix el Congo i les corporacions multinacionals que els extreuen. Les perspectives de pau han millorat lleugerament: es va signar un acord de pau a les províncies orientals del Congo, a Kivu. Però sense un procés de reconciliació i de veracitat que abasti tot el país, així com una renegociació de tots els contractes miners, sens dubte continuarà el sofriment.

- *Investiga què és el coltan i quin és el seu valor econòmic.*

Agencia de Prensa
14 de marzo, 2009

futuro africano
Revista mensual de Cooperación con África

afrol News | Noticias | Feature

Congo Kinshasa | Ruanda | Uganda
Derechos Humanos | Política | Economía - Desarrollo

La fiebre del coltán: El imperialismo continúa

afrol News - En las provincias del este de Congo Kinshasa se encuentra el 80 % de las reservas mundiales de coltán. Allí han puesto sus ojos las grandes multinacionales, en un fenómeno que la misma Madeleine Albright denominó como "la primera guerra mundial africana".

Coltán, materia prima para nuevas tecnologías

<<http://www.afrol.com/es/especiales/13258>>

- A partir de la informació que pots obtenir de les fonts anteriors:

- Com relaciones el titular de la notícia amb el que hem treballat sobre el repartiment de l'Àfrica entre les potències europees en la conferència de Berlín (1885)?
- Què en penses d'aquest conflicte?
- La majoria de persones del nostre entorn té un telèfon mòbil que té components fabricats amb aquest mineral. Com podem actuar per reduir l'impacte d'un problema d'aquesta magnitud?

5. A vegades, l'activitat es pot enriquir mitjançant el plantejament de «bones preguntes». Neus Sanmartí¹ les caracteritza així:

1. SANMARTÍ, N. *Aprender ciencias tot aprenden a escriure ciència*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

- Les que predisposen a pensar, a argumentar, a actuar, per resoldre una situació nova o inesperada.

- *La mare de la Marta li ha dit que quan vagi al bosc no ha de tallar les flors, però ella no sap per què no ho ha de fer. Amb tot el que heu après sobre per a què li serveix a una planta tenir flors, com li explicaries a la Marta per què no ens hem d'emportar a casa les flors del bosc?*

- Les que no es responen literalment, sinó que obliguen a relacionar diferents aspectes o variables i que es responen a partir d'una interpretació global del text. Sobre un text, «La generació sorda», se'n formulen preguntes com ara:

- *De quins estímuls parla l'article que actuen sobre el nostre cos?*
- *Quines respostes diu que dona el nostre cos?*

- *Què passa al nostre cos entre rebre la recepció de l'estímul i la resposta?*
- *Com poden prevenir les persones que el nostre cos no respongui de manera que perjudiqui la salut.*
 - Les que afavoreixen processos mentals d'abstracció del coneixement. Partint d'un exemple porten a la conceptualització.
 - *Un cuc i una serp formen part del mateix grup d'animals? La resposta porta a caracteritzar i diferenciar animals vertebrats i invertebrats.*

Una pregunta reproductiva es pot transformar en una qüestió que genera pensament crític i creatiu quan l'alumne transfereix els coneixements que té sobre el tema per elaborar les seves pròpies idees i propostes. Per exemple:

Per exemple:

La Marta i l'Àlex són dos germans d'11 i 9 anys molt il·lusionats per tenir un gosset com a mascota. La Marta té estalviats 200 • i el seu germà 145 •. Els seus pares hi estan d'acord perquè creuen que la cura d'una mascota ajudarà els seus fills a ser més responsables. Per això afegiran la quantitat que es necessiti per a l'import total. La família viu en un àtic d'una gran ciutat que disposa d'una terrassa àmplia i passen els caps de setmana a la masia dels avis. Molt il·lusionats, van a la botiga de mascotes, on els donen a triar entre aquests cadells. Els ajudeu a escollir?

La decisió ha de ser consensuada en grup. Per a això heu de tenir en compte: el pressupost de què disposen, el lloc on viuen, el tipus de gos i les seves característiques, així com les atencions que necessita. Com que han de comprar el pinso, la seva mare els ha recomanat que calculin també la despesa mensual que cal fer per alimentar-lo.

Entre els membres del grup heu de valorar els diversos factors que la Marta i l'Àlex han de tenir en compte per triar el gosset i heu d'argumentar les raons de la vostra elecció. Poseu en comú les vostres raons amb les d'un altre grup que hagi triat la mateixa mascota. Quines són semblants i quines són diferents? Algunes de les seves raons serviran també per justificar la vostra elecció?

- *Describeu el barri del Casc Antic i el de l'Eixample. En què s'assemblen? En què es diferencien?*

En canvi:

- *La Maria viu en un poble del Pirineus i ha de traslladar-se a la ciutat. Li han parlat molt bé del Casc Antic i de l'Eixample, però no sap per quin decidir-se. Vosaltres que coneixeu bé tots dos barris, per què no li aconselleu quin seria un bon lloc per viure?*

6. Les activitats que permeten integrar continguts diversos organitzats a partir del plantejament d'un cas que requereixi la resolució d'un problema donen més joc per a un aprenentatge competencial, perquè l'alumnat activa diferents coneixements i els aplica a la resolució d'una situació que no té a veure exclusivament amb els continguts d'una àrea o matèria. D'aquesta manera tindrà consciència que allò que aprèn a l'escola serveix per entendre el món en el qual viu.

<i>Raça</i>	<i>PVP</i>	<i>Pinso</i>	<i>Altura i pes</i>	<i>Caràcter i cura</i>
Yorkshire terrier 	650 •	1 bossa d'1,5 kg val 15 • i es recomanen diàriament dues racions de 75 g	Entre 17 i 22 cm de longitud Pes entre 2 i 4 kg	És valent i tenaç, sempre està alerta i avisa de qualsevol cosa anòmla que succeeixi. És un gos molt sensible, expressiu i al qual encanta estar sempre en companyia. És un gos una mica capritxós i tossut, motiu pel qual caldrà tenir una mica de paciència per fer-li fer un bon entrenament. Són ideals per a famílies amb nens o persones grans. Necessiten poc exercici físic, però també els agrada un bon passeig.
Retriever del Labrador 	450 •	1 bossa de 12 kg. Val 65 • i es recomana que mengi diàriament tres racions de 145 g.	Entre 55 i 57 cm de longitud. Pes entre 25 i 32 kg.	La seva excepcional afabilitat, gentil·lesa, intel·ligència, energia i bondat fan que els retriever del Labrador siguin generalment considerats com a bons companys de persones de totes les edats. Col·laboren com a acompanyants de cecs, en l'ajuda a minusvàlids en les tasques quotidianes i també col·laboren en el tractament de persones amb problemes psíquics. Requereixen un entrenament especialitzat, espai per exercitar-se i fer llargs passeigs a l'aire lliure.
Cocker spaniel 	350 •	1 bossa de 10 kg val 50 • i es recomana que mengi diàriament tres racions de 110 g	Entre 39 i 41 cm de longitud Pes entre 13 i 15 kg	Belluguet, viu, inquiet, atlètic, resisteix molt bé les males temperatures. Atenció amb el menjar, és una veritable aspiradora. És una raça molt difosa, en alguns casos amb mala fama perquè es van produir molts encreuaments de consanguinitat que n'han fet a vegades un gos nerviós i recelós. La seva grandària mitjana i la seva fortalesa física el fan ideal per viure en el camp, però sense descurar-ne les orelles i el pèl. De vegades resulta dominant i cal donar-li una educació severa des del principi.

70 Competències bàsiques

Hem vist, a través de diversos exemples, que segons com es plantegin les activitats d'aula, dependrà que l'alumnat integri l'adquisició de continguts i el desenvolupament de competències bàsiques, simultàniament. En cas contrari, es reproduirà una doble comptabilitat en els processos d'ensenyament i d'aprenentatge: la que

entén que l'educació obligatòria consisteix en l'adquisició d'un bon nivell de coneixements; o la que es proposa capacitar l'alumnat perquè pugui transferir els aprenentatges a la interpretació dels problemes del nostre món i actuar per resoldre'ls.

«Eppur si muove» ('Però es mou')

És la frase que es diu que Galileu Galilei va pronunciar després d'abjurar de la visió heliocèntrica del món davant el tribunal de la Santa Inquisició. De la mateixa manera, l'escola «s'ha de moure» per tal que l'educació obligatòria desenvolupi en tot l'alumnat les competències que li permetran desenvolupar-se en els diferents àmbits de la seva vida personal, familiar, professional, etc.

Elogi de Cavall Fort

Jaume Cela

Cavall Fort va iniciar la seva vida el mes de desembre de l'any 1961. Ben aviat, doncs, celebrarem els 50 anys de la seva existència i caldrà que ho fem com un dels actes de cultura més destacats de l'any vinent.

Va néixer sota la protecció de l'església. En aquells moments, quan patíem una dictadura grisa i gens interessada en el conreu i el coneixement de totes les llengües que es parlen a la pell de brau excepte la castellana, una revista en català i adreçada a nens, a nenes i a joves com *Cavall Fort* no hauria pogut tenir uns altres padrins.

Des d'una perspectiva històrica, en les dècades de 1960 i 1970 es van crear moltes iniciatives. Moltes encara duren i d'altres han hagut de plegar veles perquè els vents no els bufen a favor. Moviments de Renovació Pedagògica –Rosa Sensat com a cap de fila–, editorials, publicacions diverses, associacions de tota mena..., i totes compartien dos elements que les caracteritzaven: la recerca dels nivells més alts de qualitat dins dels seus àmbits de treball i la lluita contra les concepcions

culturals tancades, avorrides, d'un sol color i restrictives d'una dictadura que ja començava a mostrar les primeres esquerdes per on s'anirien infiltrant els nous aires.

Jo tenia dotze anys quan va aparèixer la revista *Cavall Fort* i era un infatigable lector de tota mena de «tebeos», els quals comprava a ca la Tereseta, una dona molt gran que tenia una botiga de diaris, revistes i tebeos just al costat de casa. *Superman*, *Flash Gordon*, *Linterna Verde*, *Batman y Robin*, *Capitán Trueno*, *El Jabato*, *Hazañas Bélicas*, *Roberto Alcázar y Pedrín* i els personatges del TBO –dinastia Bruquera–, constituïen les meves referències més importants relacionades amb l'art del còmic.

En aquells moments, jo no tenia ni la més remota idea que aquelles publicacions que atresorava, com els vells pirates feien amb les monedes d'or, als calaixos de velles còmodes de casa, representaven un determinat llenguatge basat, sobretot, en la imatge i emparentat amb el cine i amb la literatura. Els mirava, els llegia, els comentàvem i en gaudíem.

Afortunadament, hem avançat en el coneixement i el reconeixement de les aportacions que ha fet el còmic a la cultura –fins i tot ja han entrat als museus d’art més importants del món–, i ara ningú amb dos dits de front gosaria discutir les variades i riquíssimes aportacions del còmic a l’Olimp de les Belles Arts, on descansen les muses que les representen.

Vaig saber que existia *Cavall Fort* gràcies a l’escoltisme. El meu cap de patrulla ens en va ensenyar i vaig demanar als meus pares que m’hi subscrivissin. Mai no hauria pensat que arribaria un dia que formaria part de la gent que ha fet i fa possible la continuació d’aquella iniciativa. En aquells moments de preadolescència, on cerquem models –ara en diem testimonis– que ens ajudin a avançar, els meus herois eren els components de la patrulla dels Castors.

He estat i encara sóc lector i divulgador dels seus continguts, a més de membre del consell de redacció, durant uns quants anys, del consell de lectura i del jurat dels premis que convoca en dues modalitats: contes i articles, i que en dues ocasions (el 2001 i el 2008) ha dedicat al còmic. No cal que digui que d’aquesta militància –com a lector, com a pare, com a avi i com a mestre–, me’n sento orgullós i agraït.

Cavall Fort ha estat una de les portes –potser la més important– per on han entrat i s’han popularitzat una sèrie de personatges i d’obres que han representat tendències diverses, sobretot d’aquelles que s’apleguen sota el títol de «línia clara».

A més de destacar aquesta divulgació de tanta qualitat, ha traduït al català les aportacions que el món del còmic ha fet al llenguatge general. El món, per exemple, de les onomatopeies o el riquíssim, divertidíssim i personalíssim llenguatge dels Barrufets no serien el que són si no hagués existit *Cavall Fort* i, cal proclamar-ho en veu ben alta, gràcies també a un home de cultura, exigent lingüista i de rigor professional indiscutible com és Albert Jané, director de la revista durant molts anys.

A més de l’Albert Jané, cal retre homenatge a Joaquim Carbó, un dels escriptors de més relleu de la literatura catalana –i de manera especial l’adreçada al públic infantil i juvenil–, que ha estat lligat a la revista des del mateix part.

Encara recordo les converses entre aquests dos savis en els consells de redacció de la revista, converses que jo escoltava amb devoció gairebé religiosa, perquè sempre és un privilegi i un plaer escoltar gent que sap de què parla i que estima, a més, allò que fa.

I aturo la llista de noms propis lligada a la revista, perquè em faltaria espai.

Cavall Fort és un material imprescindible a l’escola. A més del còmic ha publicat centenars de contes –escrits per plomes destacades de la literatura i dibuixats pel bo i millor del món de la il·lustració– i articles divulgatius de temes molt complexos adreçats al públic infantil i juvenil. Són articles escrits per persones expertes que saben fer entenedor allò que no és gota senzill. Els

seus monogràfics són d'una qualitat extraordinària –estètica i de contingut– i una gran ajuda per als que estem a l'escola mirant que els nostres i les nostres alumnes hi aprenguin alguna cosa de profit.

També cal destacar el seu paper en el món de l'entreteniment. Tenim recollides pàgines i pàgines de propostes de jocs lingüístics molt intel·ligents, reptes que el lector i la lectora afronten amb goig i que els fan descobrir i redescobrir, per exemple, que el llenguatge també serveix per jugar.

Per acabar, vull recordar les crítiques de llibres i espectacles, així com les pàgines de participació i les col·leccions de DVD.

Cavall Fort va crear un suplement per als més petits l'any 1990. Després de la bona rebuda que va tenir aquesta experiència, el suplement és va independitzar i des

de l'any 2005 apareix com una publicació diferent amb un nom que l'emparenta clarament amb el seu germà gran: *El Tatano*.

A aquest panorama del còmic del nostre país petit, però ric en iniciatives valuoses, cal afegir-hi les aportacions que ha fet la revista *Tretzevents*, un altre exponent del vigor de la nostra cultura i un altre referent de les publicacions il·lustrades. I encara hi podem afegir l'existència de *Cuca Fera*.

Cavall Fort va ser un dels pioners de la revifalla cultural que es va intensificar durant la darrera etapa del franquisme i ara ja és una referència clàssica, una publicació que han llegit i llegeixen els adults –pares, mares, avis i àvies– i que comparteixen amb els seus fills, filles, nétes i néts.

Vaja, com l'aire i els bons perfums.

n o v e t a t

La línia

Marta Balada
Soledat Sans

Col·lecció Fragments, 12
PVP: 13 euros
48 pàgines

Els mestres del Carrau Blau ens diuen: «el posicionament del mestre davant de l'acció dels infants és l'acte més delicat de la didàctica». És la fragilitat mateixa de la línia damunt la qual hem de saber mantenir l'equilibri necessari entre parlar i callar, preguntar i respondre, donar i rebre.

Altres títols de la col·lecció:

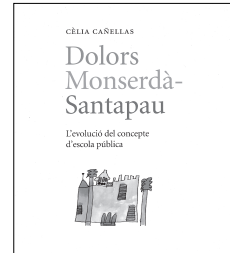
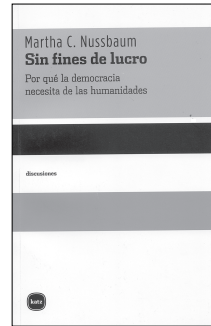
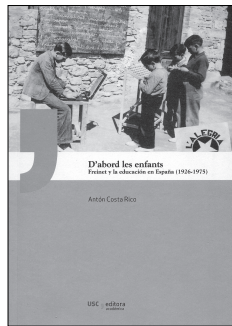
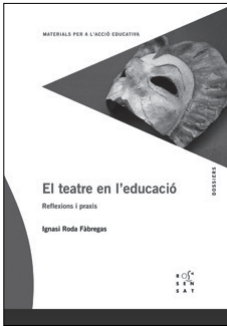
1. L'enderroc	5. Tu i els altres	9. Bestiari
2. Lletres	6. Siluetes	10. Mira i dibuixa
3. Miravaca	7. Arquitectura	11. Regne vegetal
4. Mediterrani enllà	8. L'entorn	

R O S A S
S E N
S A T

Associació de Mestres
Rosa Sensat

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373
associacio@rosasensat.org

Més informació a:
www.rosasensat.org

Novetats bibliogràfiques

Biblioteca Rosa Sensat

BAUMAN, Zygmunt. *El tiempo apremia: Conversaciones con Citlali Roviros-Madrado*. Barcelona: Arcadia, 2010.

Extracte de l'índex:

Primera conversació: La crisis del crédito ¿una consecuencia de la quiebra de los bancos o el resultado de su éxito notable? El capitalismo no ha muerto; Segunda conversació: El estado del bienestar en la era de la globalización económica; Tercera conversació: Esa cosa llamada «Estado»: el retorno a la democracia, la soberanía y los derechos humanos; Cuarta conversació: Modernidad, posmodernidad y genocidio: de la aniquilación y la anexión a los «daños colaterales»; Quinta conversació: Población, producción y reproducción de los desperdicios humanos; Sexta conversació: Fundamentalismo secular contra fundamentalismo religioso: la carrera de los dogmas o la lucha por el poder en el siglo XXI; Séptima conversació: La inscripción del ADN; Octava conversació: La utopía y el amor, o la generación perdida.

BENNETT, Dawn. *La música clásica como profesión: Pasado, presente y estrategias para el futuro*. Barcelona: Graó, 2010 (Crítica y Fundamentos; 29).

BROWN, Paul. *Contaminación global*. Madrid: Morata, 2009 (¿Y tú?, ¿Qué opinas?; 2).

CATALUNYA. SÍNDIC DE GREUGES. *La provisió i l'accés als serveis de transport i menjador escolars: Informe extraordinari maig 2010*. Barcelona: Síndic de Greuges, 2010.

CAÑELLAS, Cèlia. *Dolors Monserdà-Santapau: L'evolució del concepte d'escola pública*. Barcelona: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, 2010.

Extracte de l'índex:

L'escola pública i les institucions; La resistència cultural catalana i l'escola; La nova escola pública catalana; L'escola Dolors Monserdà-Santapau.

Convenció per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya, 2010 (Instruments Normatius de la UNESCO; 8).

COSTA RICO, Antón. *D'abord les enfants: Freinet y la educación en España (1926-1975)*. Santiago de Compostela: Universidade, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico, 2010 (USC, Ed. Académica; 2).

Extracte de l'índex:

Una pedagogía cooperativa para una escuela popular; Las técnicas Freinet en España: Antecedentes y desarrollo (1926-1939); La guerra en España: Solidaridad y apoyo a los maestros y niños españoles; La Escuela Freinet y la acogida de los niños españoles; La pedagogía Freinet en el exilio americano; Reiniciando en España (1966-1975).

CYRULNIK, Boris. *Me acuerdo... El exilio de la infancia*. Barcelona: Gedisa, 2010 (Resiliencia. Testimonios).

Investigar la experiencia educativa. José Contreras Domingo, Nuria Pérez de Lara Ferré (comps.). Madrid: Morata, 2010.

MANRESA, Kim. *Escoles d'altres mons*. Barcelona: C and Duke, 2010 (Fotografía i Literatura).

MARTÍNEZ HUERTA, Joseba. *Viaje a la sostenibilidad: una guía para la escuela*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2010 (Edupaz; 27).

Extracte de l'índex:

Aprender para la sostenibilidad en la escuela; Aproximación a la idea de sostenibilidad; Educación para la sostenibilidad; ¿Qué significa sostenibilidad para la escuela?; Procesos, actividades y herramientas.

Metodologies, eines i estratègies TIC per a una educació multicultural a l'ESO. Núria Alart... (et al.). Barcelona: UOC, 2010 (Dossiers Did@c-TIC's; 8).

Extracte de l'índex:

Les TAC a les aules d'acollida. Com i per què?; El potencial de les TIC a les aules d'acollida; Metodologies, recursos i estratègies TIC a les aules d'acollida; Bones pràctiques i exemples de projectes.

NUSSBAUM, Martha C. *Sin fines de lucro: Por qué la democracia necesita de las humanidades*. Madrid: Katz Editores, 2010 (Discusiones; 2032).

RODA FÀBREGAS, Ignasi. *El teatre en l'educació: Reflexions i praxis*. Barcelona: Rosa Sensat, 2010 (Dossiers Rosa Sensat; 71).

Solemne investidura com a Doctor Honoris Causa del senyor Edgar Morin: Discurs de presentació de la professora Maria Antònia Pujol Maura, novembre 2010. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2010.

Web 2.0: Nuevas formas de aprender y participar. Mariona Grané, Cilia Willem (eds.). Barcelona: Laertes, 2009 (Laertes Educación; 125).

Extracte de l'índex:

Nuevas formas de aprender y de participar; La Web 2.0; Los contenidos: Nuevas maneras de compartir y distribuir los contenidos; La web audiovisual; Las redes sociales; Expresiones políticas de internet social; Las redes sociales online, una oportunidad con riesgo para adolescentes; Alfabetización digital desde el pensamiento crítico; Contextos, medios y herramientas 2.0 en la práctica educativa; Una visión crítica de la web 2.0 desde la educación: La eterna utopía del aprendizaje en red.

...i cada mes una novel·la, un recull de relats sobre l'escola, els mestres

Els plats s'assemblen a les olles: Escrits d'àvies i avis educadors. Barcelona: Graó, 2010 (Micro-macro Referències. Sèrie Comunitat Educativa; 13).

Els autors, àvies i avis educadors, alguns encara en actiu, relaten quina és la seva vivència en el seu nou paper familiar.

n o v e t a t

Caos i diversitat, educar en una societat complexa

Escola d'Estiu 2009

PVP: 12 euros

160 pàgines

Aquest llibre recull les vuit conferències que es van desgranar sota el títol de «Caos i diversitat, educar en una societat complexa» en el Tema General de la 44a Escola d'Estiu 2009 de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

Aquest recull agrupa l'ampli consens al que es va arribar sota la idea que tot allò que impedeix o dificulta pensar provoca una deshumanització i no permet el progrés. Una idea potent per plantejar-se la vida quotidiana a l'escola i l'institut, una idea que obliga a anar molt més enllà del que es vol ensenyar, una idea que interroga sobre els condicionants de l'aprenentatge, que fa qüestionar els espais i els materials. I aquesta idea ens ha de servir, com a educadors, per repensar els espais de l'escola per a l'aprenentatge d'avui.

R O S A
S E N
S A T

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373
associacio@rosasensat.org

Més informació a:
www.rosasensat.org